

An abstract graphic featuring three blue circles of varying sizes. A thin blue line starts from the top left, passes through the center of the top circle, and ends near the center of the middle circle. Another thin blue line starts from the top right and curves around the bottom right circle. The bottom right circle is the largest and partially cut off by the edge of the page.

"Det er ikke bare en hund!"

*- En kvalitativ undersøgelse af hjemløses
tilknytning til deres dyr og konsekvenserne af
hjælpesystemets manglende anerkendelse heraf*

Stine Juul Larsen
Studienummer: 20102021
Kandidatuddannelsen i Socialt Arbejde
Speciale August 2013
Vejleder: Søren Juul
Antal Anslag: 01-01-1901

Abstract

This master thesis examines homeless people's attachment to their companion-animals and the consequences of the social relief systems lacking recognition of this attachment.

Companion-animals play an important role in the lives of many people. About 40 % of the Danish population has companion-animals. The last 10 years of international studies show, how companion-animals have a positive effect on human beings both physically, mentally and socially. It is for instance proved, that interaction with animals decreases a person's cortisol level and blood pressure, reduces stress and depression, increases contact with other people and is the source of attachment and peace of mind.

In spite of the above mentioned factors companion-animals are not included nor considered in the Danish social relief systems offers to homeless people, thereby, in my hypothesis, forcing them towards further exclusion from society. Something I have experienced several times in my job as a social worker on both street- and administration level.

I start the thesis with examining the existing studies on the combination companion-animals and social work, and conclude that they are few and primarily from the United States. I then map how few places there are for companion-animals at the 62 shelters for homeless people in Denmark (30 out of 2100) and describe these shelters experiences with including animals and the other shelters reasons for not including them.

In the analysis, and on the background of 8 qualitative interviews with former and present homeless persons, I describe the special attachment and bond between homeless people and their animals, concluding that they are the source of mutual love, self-worth, responsibility and harm reduction such as a preventing crime, lowering drug abuse and preventing attempts of suicide. On the base of these finds, with the inspiration of the German critical sociologist Axels Honneth, I analyze the consequences of the Danish social relief systems lacking recognition and offence of the attachment and bond, concluding that it forces homeless people further in to exclusion from society, because they decline offers and social workers, which do not recognize the special bond, show solidarity or include their animals in the offers or the plans of action.

In the end and with regards to my critical position to the study, I declare, how my conclusion should be taken into consideration and discussion by the social workers, in the local authority and on a top political level.

Key Words: companion-animals, homelessness, social work, recognition, Honneth

Indholdsfortegnelse

Kapitel 1 – Undersøgelsens problemfelt	5
Indledning	5
Litteraturstudie	7
Kortlægning af § 110 institutioners regler omkring kæledyr.....	9
Problemstilling	11
 Kapitel 2 – Undersøgelsens teoretiske perspektiv	 12
Honneths anerkendelsesteori	12
Afvigersociologi og andre interaktionistiske teoretikere.	14
 Kapitel 3 - Undersøgelsens metateoretiske perspektiv, design og metode.....	 15
Positionering	15
Undersøgelsesdesign	17
Interview.....	18
Observation	19
Udvælgelse af respondenter og overvejelser om ”sensitiv sociologi”	19
 Kapitel 4 - En konkret historie om en hjemløs og hans hund	 24
E’s Historie	24
Lovgivningen der ”spænder ben”	25
 Kapitel 5 – Analyse	 29
Analysestrategi.....	29
Analysedel 1: De hjemløse og deres dyr	29
Mennesket bag dyret.....	30
Dyrets Historie.....	32
Relationen.....	34
Det særlige ved hjemløse og deres hunde	35
Dyret som forbyggende faktor	37

Analysedel 2 – Konsekvenserne af hjælpesystemets manglende anerkendelse af relationen mellem de hjemløse og deres dyr.....	38
Krænkelser	39
Anerkendelse.....	43
Dilemmaer ved anerkendelse.....	46
 Kapitel 6 – Konklusion og Perspektivering	49
Konklusion.....	49
Perspektivering/Anbefalinger	52
 Litteraturliste.....	53
 Billagsfortegnelse:	58

Kapitel 1 – Undersøgelsens problemfelt

Dette speciale undersøger relationen mellem hjemløse og deres dyr samt konsekvenserne af hjælpesystemets manglende rummelighed og anerkendelse heraf. I dette kapitel vil jeg gøre rede for valg af emne, min hypotese om dyr som ekskluderende faktor, den yderst sparsomme danske litteratur om emnet, den eksisterende men stadig begrænsede udenlandske litteratur og deraf behov for en undersøgelse i en dansk kontekst, og endelig selve problemformuleringen.

Indledning

Kæledyr er for mange danskere en vigtig del af livet og deres familie. Ifølge tal fra Danmarks Statistik har ca. 40 % af hver enkelt dansk husstand et eller flere kæledyr. Heraf udgør hunde den største andel med ca. 20 % (Danmarks Statistik, 2000).

Der findes klubber, blade, organisationer med videre, der beskæftiger sig med de forskellige slags kæledyr og deres ejere. Jeg kan for eksempel nævne Dansk Kennelklub med 33.000 medlemmer (www.dkk.dk), Vi Med Hund - Danmarks største kommercielle magasin, der henvender sig til alle hundeejere og har et læsertal på 100.000 (<http://jslpublications.dk/viewpage.jsp?id=EDBBF1F3-AF45-5BA7-5D64-CE6BBDBA3619>) og Dyrenes Beskyttelse, som alene i 2011 via testamenter arvede 55 millioner kroner fra dyreglade danskere (www.dyrenesbeskyttelse.dk/regnskab).

Forskning på området viser, at kæledyr har en positiv virkning på mennesker både fysisk, psykisk og socialt. De norske forskere Ingeborg Petersen og Christine Olsen (2011) gennemgår i bogen ”Grønn omsorg og samhandling med dyr for bedring i psykisk helse” de seneste 10 års forskningsresultater på området. Det er blandt andet bevist, at samvær med dyr nedsætter kortisolniveau og blodtryk, reducerer stress og depression, samt øger kontakten til andre mennesker og er kilde til tryghed og tilknytning (Petersen og Olsen, 2011: 151-154)

Til trods for kæledyrs store betydning generelt i samfundet, er der på det sociale område og især på hjemløseområdet ikke indtænkt kæledyr i arbejdet og hjælpeforanstaltningerne. Det er min hypotese, at dette kan være en barriere i arbejdet med nogle af de mest udsatte borgere og med til at udstøde dem yderligere. Denne hypotese er opstået via mit arbejde med socialt udsatte voksne – herunder hjemløse.

Jeg har gennem de sidste seks år arbejdet som socialrådgiver på udsatteområdet på henholdsvis forvaltnings- og gadeplan. I arbejdet er jeg løbende stødt på følgende problemstilling: En borger med kæledyr skal enten på forsorgshjem jævnfør Servicelovens § 110, krisecenter jævnfør Servicelovens § 109, indlægges på somatisk/psykiatrisk hospital eller afsone og har samtidig ikke nogen pårørende, der kan tage sig af dyret. Jeg har gentagne gange oplevet, at borgeren fravælger hjælpeforanstaltningen fra det offentlige, og efterfølgende kommer længere ud på kanten af samfundet, ved for eksempel at blive gadehjemløs eller ikke få relevant behandling. Jeg har yderligere oplevet, hvorledes et tilbud som ”Hundeværkstedet” på min egen arbejdsplads, Værestedet Perronen i Nykøbing Falster (www.perronenguldborgsund.dk), skaber helt nye muligheder i det sociale arbejde. Dette sker via plejefamilieordninger til dyrene, gratis dyrlægedage, foder, trimning og en ansat, der både har fokus på mennesket og dyret som helhed. Dermed bliver den ansatte en vigtig samarbejdspartner for mange medarbejdere på udsatteområdet i kommunen, når de står i situationer, hvor en borger med dyr har brug for hjælp.

Min hypotese og forståelseshorisont er normativ, idet den er inspireret af Axel Honneth og hans *anerkendelsesteori* (Honneth, 2006), samt Søren Juuls argument om behovet for at have et *solidaritetsideal* og *god dømmekraft* i håndteringen af dilemmaer vedrørende kolliderende anerkendelseskrav i det sociale arbejde (Juul og Højlund, 2005) (Juul, 2010). Honneth ser kærligheds- retlig- og solidarisk anerkendelse fra betydningsfulde andre og samfundet som en eksistentiel betingelse for, at et menneske kan realisere sig selv, udvikle et stærkt selvforhold og leve et godt liv. Honneth begrundet anerkendelsesteorien empirisk med henvisning til George Herberts Meads *socialpsykologiske symbolske interaktionisme* med begreber som rolleoverføring og signifikante andre. Modsat anerkendelse står krænkelser, som ifølge Honneth og Mead truer med at nedbryde selvagtelsen og det gode liv (Honneth, 2006: 127-173) (Juul, 2010: 152, 175, 177-181) (Hutchinson og Oltedal, 97-99). Jeg uddyber Honneths teori og Søren Juuls undersøgelser i kapitel 2 om undersøgelsens teoretiske perspektiv.

I min forståelseshorisont ser jeg, hvordan og hvorfor kæledyr af nogle udsatte mennesker sidestilles med signifikante andre, idet det er deres tætteste - og nogle gange eneste relation. Det er hos dyret og sammen med dyret, jeg har oplevet, at disse mennesker blandt andet finder kærlighed, tryghed, solidaritet og fortrolighed. Jeg ser det derfor som en krænkelse, når systemet ikke anerkender denne relation. Dette kan føre til yderligere eksklusion, afhængig af den krænkedes reaktion, og er dermed en trussel mod samfundets sammenhængskraft.

Litteraturstudie

I mit litteraturstudie til denne opgave, som primært er foretaget via databasen Academic Search Premier, har jeg fundet, at kombinationen dyr og socialt arbejde er et meget begrænset undersøgt område i Danmark. Dette bekræfter min hypotese om den manglende anerkendelse af dyrs betydning, da forskere ligeledes ikke synes at interessere sig for relationen. Jeg finder det derfor vigtigt, at sætte fokus på dette emne og undersøge det nærmere. Jeg har måttet søge til udlandet for at finde relevant litteratur, som jeg vil bruge til at finde inspiration til min egen undersøgelse i en dansk kontekst. I USA er der lavet flere undersøgelser, som jeg har valgt at dele op i følgende tre områder:

Studier af anvendelsen af professionel dyreterapi og dyrerelaterede aktiviteter:

Dyreterapi¹ og dyrerelaterede aktiviteter² er jævnfør undersøgelsen ”Mainstreaming Animal-Assisted Therapy” (Palley, O’Rourke og Niemi: 2010) almindeligt udbredt i USA, og har rødder tilbage til 1790’erne. Dyreterapi fik sit egentlige gennembrud i 1960’erne, hvor den amerikanske børnepsykiater Boris Levinson skrev bogen ”Pet-oriented Child Psykoterapy” på baggrund af erfaringer, hvor hans egen hund havde været til stede ved terapisessioner. I 1977 blev henholdsvis Center on Interactions of Animals and Society på University of Pensylvania og organisationen Delta Society (www.delta.org), som er ledende inden for træning af terapi- og servicedyr, grundlagt. I dag kan man endvidere blive certificeret dyreterapeut i USA (Palley, O’Rourke & Niemi: 2010: 199-200), ligesom der findes et decideret studie af samspillet mellem mennesker og dyr kaldet Anthrozoology. Anthrozoology er yderligere beskrevet som en videnskab, der bygger bro mellem natur og samfundsvidenskab.

I Danmark er der jævnfør Socialstyrelsen flere behandlingssteder for børn og voksne, hvor dyreterapi og dyreassisterede aktiviteter er en del af tilbuddet. Der peges fra Styrelsens side på, at ”Potentialet ved koordineret og professionel brug af dyr ved forskellige terapiformer synes stort” (Nyhus 2011:3), men at der mangler dokumentation baseret på effektstudier. Derfor er der i 2011 iværksat et udviklingsprojekt i samarbejde med Trygfonden, som undersøger brugen af therapidyr på plejehjem (www.besøgshunde.dk).

¹ Måltrettet intervention, hvor dyret er en fast integreret del og opfylder en række specifikke kriterier.

² Aktiviteter, hvis formål det er at øge livskvalitet via motivation, uddannelse og en rekreativ funktion

Studier af socialarbejderes (manglende) hensynstagen til og inddragelse af private kæledyr i sociale handleplaner:

Til trods for at der, som ovenstående afsnit viser, er en stor udbredelse og forskning om dyrs rolle i socialt arbejde i USA, er kendskabet til og inddragelsen af private kæledyr i socialt arbejdes praksis begrænset. En national randomiseret spørgeskemaundersøgelse foretaget af professor ved School of Social Work, Arizona State University, Christina Risley-Curtis blandt 1659 socialrådgivere viser, at ca. 33 procent af respondenterne inddrager spørgsmål om kæledyr i deres undersøgelse af borgerens situation. Den viser yderligere, at det kun er i 25 procent af de førnævnte tilfælde, at dyr inddrages i en handleplan eller intervention til trods for, at der findes dyr i 62 procent af husstandene i USA. Respondenterne angiver, at årsagerne til dette er, at de både mangler viden og muligheder for at inddrage dyrene, på grund af at det sociale hjælpesystem ikke er gearret til dette (Risley-Curtis, 2010). Dette anser jeg som et problem af flere årsager. For det første risikerer socialrådgiverne, ved ikke at spørge ind til kæledyr, at overse vigtig information om både ressourcer og risikoindikatorer hos børn og voksne. For det andet er der stor sandsynlighed for, at borgeren ikke tager imod en hjælpeforanstaltning, såfremt dyret ikke bliver inddraget i handleplanen. Dette har jeg selv gentagne gange oplevet i en dansk kontekst, og bliver yderligere bekræftet af nedenstående amerikanske undersøgelse.

Studier af hjemløse og deres dyr:

En PhD afhandling ved University of California, School of Veterinary Medicine, department of Animals in Society (Singer, Hart og Zasloff, 1995) viser, at ud af 66 adspurgte hjemløse, ville henholdsvis 93 % af mændene og 96 % af kvinderne afvise et bo-tilbud, såfremt deres kæledyr ikke kunne komme med. Ser man på tallene for voldsramte kvinder, der søger hjælp på krisecentre, viser det sig, at omkring 20 % har udsat at søge hjælp på grund af et kæledyr, da de ikke ville efterlade det hos partneren og ikke kunne tage det med på krisecenteret (Flynn, 2000: 102+117). Dette rejser naturligvis spørgsmålet om, hvor mange kvinder, der helt har opgivet at søge hjælp af samme grund og dermed ikke har kunnet få gavn af hjælpesystemet.

Et andet studie af professor i sociologi Leslie Irvine beskriver, ud fra fem kvalitative interview med hjemløse og tidligere hjemløse, hvordan dyrene tillægges et nærmest frelsende element:

” As dependent others they encourage a sense of responsibility. As the providers of unconditional love, they reward the fulfillment of responsibility. And as silent witnesses, they keep the tellers from lapsing into risky behavior.” (Irvine, 2013: 3).

Dyrene bliver således i en interaktionistisk optik til signifikante andre. De udgør for de hjemløse den vigtigste relation og udfylder Honneths tidligere nævnte anerkendelses behov. De bliver dermed en ressource, som ofte ikke bliver udnyttet, og som ifølge min tidligere nævnte hypotese, tværtimod kan blive til en barriere eller et ekskluderende element. Dette opstår, når hjælpesystemet ikke anerkender dyrenes betydning og dermed krænker de hjemløse, ved at stille ultimative krav om bortskaffelse, inden der kan tilbydes hjælp.

Kortlægning af § 110 institutioners regler omkring kæledyr

For at dokumentere hvor stort problemet med manglende pladser til hjemløse og deres kæledyr er i Danmark, har jeg kontaktet Sammenslutningen af Boformer for Hjemløse i Danmark. SBH havde imidlertid ikke et overblik over antallet af ”kæledyrs pladser” på de danske forsorgshjem, herberger og pensioner efter Servicelovens § 110, men formanden bekræftede, at det er et kendt problem, når hjemløse har dyr og søger hjælp. Herefter kontaktede jeg SAND, de hjemløses landsorganisation, der ikke havde en opdateret liste, men informationsmedarbejderen gav udtryk, at der på dette tidspunkt var omkring 5 steder, der tillod dyr (primært hunde). Vedkommende kunne ligeledes bekræfte, at det var en kendt problemstilling.

Jeg har derfor udarbejdet min egen kortlægning i april og maj måned 2013 (se bilag 1) ved telefonisk at kontakte samtlige 62 forsorgshjem og herberger ud fra SBHs og SANDs lister. Dette har været en tidskrævende, men givende opgave, i og med det har givet mig et unikt overblik og mulighed for at generalisere, hvilket ellers kan være svært i kvalitative studier. Jeg har i samtalerne spurgt ind til; i hvilket omfang stederne tillader kæledyr, erfaringerne hermed og årsager til forbud.

Jeg kan på baggrund af rundringningen konkludere, at der findes otte steder med et samlet antal pladser på omkring 30, der tager imod hjemløse med store dyr som hunde og katte. Herudover er der et par enkelt steder, der tillader mindre dyr i bur. Dette skal ses i lyset af, at der jævnfør tal fra

Ankestyrelsen i 2012 var lidt over 2100 pladser på de danske § 110 institutioner (Ankestyrelsen, 2012: 2), og at antallet af hjemløse forsat stiger. I uge 6 i år, var antallet således oppe på 5892³ jævnfør SFIs hjemløsetælling mod 5290 i 2011 og 4998 i 2009 (Hesselborg, Boje-Kovac og Benjaminsen, 2011: 34) (Rambøll og SFI, 2013: 7). Hvor mange af disse hjemløse, der har et dyr, er svært at sige, da det desværre ikke er et spørgsmål, der indgår i SFIs undersøgelse. Det kunne være interessant, såfremt det kunne indgå i spørgeskemaet for 2015. Hvilket jeg hermed vil opfordre til!

Min kortlægning viser endvidere, at en del forsorgshjem tidligere tillod kæledyr, men er gået bort fra dette, hvilket indikerer, at der er en tendens til mindre rummelighed overfor hjemløse med kæledyr.

De hyppigste årsager til ikke at tillade kæledyr er:

- De fysiske rammer (små værelser, lange gange, gamle bygninger, placering midt i byen)
- Hensynet til andre beboere og personale (allergi, larm, hygiejne, konflikter).
- Beboernes funktionsniveau (fysisk, psykisk og socialt)

Alle steder forsøger medarbejderne at visitere videre til forsorgshjem med plads til dyr, men da der kun er få steder, må de fleste hjemløse med kæledyr finde andre løsninger. Dette kan for eksempel være gadehjemløshed eller at skille sig af med dyret.

På Socialministeriets hjemmeside står der, under beskrivelsen af formålet med Hjemløsestrategien, at:

”Ufrivilligt hjemløse ikke bør være nødsaget til at overnatte på gaden”

og videre:

*”Indsatsen skal styrke det opsøgende og opsporende arbejde med henblik på at give gruppen af ”gadesovere” andre muligheder end at sove på gaden (...) **Endelig skal man etablere rummelige og fleksible botilbud, der i højere grad imødekommer gruppens behov** såsom for eksempel de skæve huse”.* (<http://www.sm.dk/Temaer/socialt-omraade/Udsatte-voksne/hjemloese/Sider/Strategi-for-afskaffelse-af-hjeml%C3%B8shed.aspx>)

³ Tallet er foreløbigt, da rapporten fra 2013 endnu ikke er udkommet.

Især den sidste sætning, som jeg har valgt at fremhæve, er tankevækkende, idet så få bo-tilbud accepterer kæledyr og dermed jævnfør min hypotese ikke anerkender gruppens behov. Der synes således at være en tendentiell modsætning mellem de politiske udmeldinger og den institutionelle praksis

Problemstilling

For at begrænse min undersøgelse om kæledyrers rolle i socialt arbejde og teste min hypotese om dem som ekskluderende faktorer, har jeg valgt udelukkende at foretage undersøgelsen inden for hjemløseområdet og anvendt SFIs definition af målgruppen⁴. Min problemstilling bliver derfor følgende:

Hvad kan tilknytning til kæledyr betyde for hjemløse?

Og

Hvad kan hjælpesystemets manglende rummelighed overfor kæledyr indebære for mulighederne for at hjælpe dem?

⁴ Følgende Hjemløshedssituationer er anvendt i SFI's kortlægning:

1. Overnatter på gaden i trappeopgang, i et skur eller lignende.
2. Overnatter på natvarmerestue/værested med nødovernatning.
3. Overnatter på akut/midlertidigt botilbud, som herberger og forsorgshjem.
4. Opholder sig på hotel, vandrerhjem eller lignende pga. hjemløshed.
5. Bor midlertidigt og uden kontrakt hos venner/bekendte eller familie.
6. Bor i midlertidig udslusningsbolig eller lignende uden permanent kontrakt.
7. Afsoner under Kriminalforsorgen, skal løslades inden for 1 måned og mangler en boligløsning.
8. Opholder sig på hospital/behandlingstilbud, skal udskrives inden for 1 måned og mangler en boligløsning.
9. Andet. (Hesselborg, Boje-Kovac og Benjaminsen, 2011: 19)

Kapitel 2 – Undersøgelsens teoretiske perspektiv

Jeg vil i dette kapitel uddybe anerkendelsesteorien, da den er hovedinspiration og teori i nærværende undersøgelse. Herudover vil jeg kortere komme ind på symbolsk interaktionisme og afvigersociologien repræsenteret ved Irving Goffman og Howard Becker.

Honneths anerkendelsesteori

Axel Honneth (F. 1949) er elev af Jürgen Habermas⁵ og ud af en tradition af kritiske teoretikere ved universitetet i Frankfurt. Honneth udgav i 1992 sit hovedværk ”Kampf um Anerkennung: Zur moralischen Grammatik sozialer Konflikte” som i 2006 blev oversat til dansk med titlen ”Kamp om anerkendelse. Sociale konflikters moralske grammatik” (Honneth, 2006). Værket bygger på en rekonstruktion af den tyske filosof Hegels abstrakte tanker fra begyndelsen af 1800 tallet om dialektikken mellem herre og slave og bestemmelsen af, at anerkendelse skal være *gensidig* for at lykkes. Hegel bryder således med tidligere tanker om, at forholdet til andre mennesker er vilkårligt. For empirisk at begrunde rekonstruktionen af, hvad Honneth selv definerer som ”*Den unge Hegels intersubjektivitetsteoretiske intuitioner*” (Honneth, 2006:102), henviser han til Meads interaktionistiske socialpsykologi og teorien om, at menneskets subjektive identitet skyldes erfaringen af intersubjektiv anerkendelse (Ibid). Honneth kombinerer således Hegel og Mead i sin anerkendelsesteori. Han beskriver kærligheds- retlig- og solidarisk anerkendelse fra betydningsfulde andre og samfundet, som en eksistentiel betingelse for at et menneske kan realisere sig selv, udvikle et stærkt selvforhold og leve et godt liv (Honneth, 2006: 127-173) Modsat anerkendelsen står krænkelse i form af overgreb, fratagelse af rettigheder og nedværdigelse, der kan medføre eksklusion (Ibid: 175). Honneth forklarer eksklusionen således:

”Med begrebet ”ringeagt” henvises der til den specifikke sårbarhed ved menneskets væsen, der er resultatet af den interne sammenhæng mellem individualisering og anerkendelse, som Hegel og Mead har klarlagt. Eftersom ethvert menneskes normative opfattelse af sig selv, dets ”mig”, som Mead sagde, afhænger af andres fortsatte opbakning, medfører ringeagtserfaringen en risiko for, at en krænkelse kan få hele personens identitet til at bryde sammen”(Honneth, 2006:175).

⁵ For uddybelse af Habermas og hans kommunikative paradigme se side 42.

Honneth har illustreret de sociale anerkendelsesforholds struktur i nedenstående skema:

Anerkendelsesmåde	Følelsesmæssig opmærksomhed	Kognitiv respekt	Social værdsættelse
Personlighedsdimension	Behovs og affekts natur	Moralsk tilregnelighed	Egenskaber og muligheder
Anerkendelsesformer	Primærrelationer (kærlighed og venskab)	Retsforhold (rettigheder)	Værdifællesskab (solidaritet)
Udviklingspotentiale		Generalisering materialisering	Individualisering
Praktisk Selvforhold	Selvtillid	Selvrespekt	Selvværdsættelse
Ringeagtsformer	Mishandling og voldtægt	Fratagelse af rettigheder og udelukkelse	Nedværdigelse og fornærmelse
Truede personlighedskomponenter	Fysisk integritet	Social integritet	Ære og værdighed

(Honneth, 2006:174)

Skemaet viser således, hvordan kærlighedsanerkendelse, i form af følelsesmæssig opmærksomhed fra primærrelationer, medfører selvtillid. Selvtilliden sætter mennesket i stand til at handle, kommunikere og tage del i det offentlige liv, mens ringeagtsformer som mishandling og voldtægt truer et menneskes fysiske integritet og påvirker selvtilliden negativt. Den retlige anerkendelse, i form af universelle rettigheder, der ikke er begrænset af f.eks. race og køn, medfører selvrespekt, mens fratagelse af rettigheder truer den sociale integritet. Endelig medfører solidaritets anerkendelse i form af social værdsættelse af menneskets unikke egenskaber selvværd, mens nedværdigelse og fornærmelse truer æren og værdigheden.

Honneths værk er en uomgængelig klassiker inden for kritisk teori. Søren Juul og Peter Højlund har i en dansk kontekst undersøgt og empirisk dokumenteret teorien med udgangspunkt i kvalitative interview med dårligt stillede borgere og relateret det til det sociale arbejde. De argumenterer i bogen ”Anerkendelse og dømmekraft i socialt arbejde” for, at der er behov for retfærdighed og god dømmekraft, når anerkendelseskrav kolliderer (Højlund & Juul, 2005). Søren Juul har i sin doktorafhandling fra 2010 om solidaritet formuleret et normativt ideal, om et samfund ”Der giver

alle mennesker muligheder for at opnå den anerkendelse, der er grundbetingelsen for, at de kan realisere sig selv og deltage som fuldt integrerede medlemmer i samfundet” og argumenteret for at ”Velfærdspolitikken og den velfærdsinstitutionelle udvikling i Danmark de sidste 20-30 år med særlig fokus på social- og beskæftigelsesområdet (...) er på kollisionskurs med dette ideal” (Juul, 2010: 9). Han fokuserer således på, at solidaritet er betingelsen for anerkendelse, retfærdighed og dømmekraft, og peger i sin kritiske samfundsanalyse på behovet for: En ny medborgerlig anstændighed som kan knytte mennesker sammen i al deres forskellighed og skabe betingelser for selvrealisering og samfundsmæssig sammenhængskraft, en humanisering af velfærdspolitikken i stedet for en økonomisering og teknokratisering og til sidst behovet for en anden institutionel og social dømmekraft i velfærdsinstitutionerne, hvor anerkendelsestanken er første filosofi (Juul 2010: 422-425)

Honneth er som sagt min hovedinspiration. Jeg vil dog vælge at henvise en del til Søren Juul i min analyse, fordi han for det første tager afsæt i en dansk kontekst, og for det andet giver svar på nogle af de punkter Honneth er blevet kritiseret for, nemlig at anerkendelsesteorien udelukkende er en formel teori og ikke kommer med anvisninger til håndteringen af eventuelle konfliktsituationer mellem kolliderende anerkendelseskrav.

Afvigersociologi og andre interaktionistiske teoretikere.

Honneth (og Mead) kan kombineres med det afvigersociologiske perspektiv inden for socialt arbejde, som blandt andet er repræsenteret ved Irving Goffman og hans klassiske begreb *stigma* (Goffman, 1975) og Howard Becker med *stemplingsteorien* (Becker, 2005). Goffman definerer et stigma som et miskrediterende brændemærke og stereotyp klassificering (Goffman 1975: 15-16), mens Becker i stemplingsteorien beskriver, hvorledes dette stempel/stigma kan internaliseres. Dette sker, såfremt det stemplede menneske tager det til sig og agerer herefter, hvorved stemplet kan blive en selvopfyldende profeti (Becker, 2005: 52). Afvigersociologien er således interaktionistisk, idet den understøtter vigtigheden af interaktion og signifikante andre i den menneskelige socialisering. Goffman beskriver det selv således, når han redegør for, hvad der er vigtigt i forhold til begrebet stigma: ” *Det skal understeges, at det, der er brug for, ikke så meget er et sprog, der lægger vægt på egenskaber, men et sprog der fremhæver **relationer***” (Goffman 1975: 15)

Kapitel 3 - Undersøgelsens metateoretiske perspektiv, design og metode

Jeg vil i dette kapitel redegøre og argumentere for mit valg af metateori, som er inspireret af henholdsvis fænomenologien, hermeneutikken og den kritiske teori. Jeg vil herefter redegøre og argumentere for mit valg af det kvalitative design og dermed valget af interview og observation som metode.

Positionering

Jeg er i min undersøgelse inspireret af, hvad jeg har valgt at kalde en fænomenologisk, kritisk hermeneutisk tilgang. Begrundelsen for denne tilgang ligger i, at det er et meget sparsomt udforsket område, jeg har valgt at beskæftige mig med, og derfor ser jeg et behov for en eksplorativ undersøgelse. Jeg ønsker derfor i udgangspunktet, at være så åben som mulig og beskrive det, der umiddelbart viser sig i håb om at få indsigt i og forstå de hjemløses subjektive *livsverden* med deres dyr. Det vil sige den verden, de lever i og tager for givet (Juul og Pedersen, 2012: 62-104). Jeg vil derfor i første halvdel af undersøgelsen, der omhandler selve tilknytningen til dyret, have en induktiv fænomenologisk tilgang. I anden del vil jeg have en mere kritisk hermeneutisk deduktiv tilgang, idet jeg ønsker at bringe mine tidligere beskrevne normative fordomme aktivt i spil, ved at spørge mere konkret ind til henholdsvis krænkelser- og anerkendelseserfaringer i de hjemløses møde med systemet. Jeg håber således at opnå en *horisontsammensmeltning*, ved at skabe et dialektisk samspil mellem min egen horisont og de hjemløses horisont (Ibid: 124-125 og 137-144). Jeg anser ikke denne kombinerede tilgang for at være problematisk, da hermeneutikken og fænomenologien, begge hører til fortolkningsvidenskaben, og at det jævnfør Guba og Lincoln er: *"(...) possible to blend elements of one paradigm into another, so that one is engaging in research that represents the best of both worldviews (...) Especially so if the models (paradigmes) share axiomatic elements that are similar, or that resonate strongly between them "* (Guba & Lincoln, 2005: 201). Netop fænomenologien (især i Heideggers udgave) og hermeneutikken (i Gardamers udgave) er enige om, at fortolkning er en ontologisk bestemmelse, det vil sige en betingelse for menneskets væren i verden. (Juul og Pedersen, 2012: 72-73).

Den kritiske tilgang vil tydeligt ses i min grundopfattelse af, at forskning ikke kun skal beskrive, hvordan tingene *er*, men også hvordan de *bør* være. Jeg har således et emancipatorisk sigte (Juul og

Pedersen 2012: 320) og et særligt ansvar overfor de hjemløse, som jeg vil uddybe og begrunde i det nedenstående afsnit.

Hjemløse er en særlig gruppe af mennesker i socialpolitikken, som ikke har den samme historie og status som andre grupper. Jeg har selv beskrevet dette i min modul 4 opgave på Kandidatuddannelsen i Socialt Arbejde under titlen: *"Hjemløshed i et historisk komparativt perspektiv"* (Larsen, 2012). Her beskrev og argumenterede jeg for, hvorledes hjemløse adskiller sig fra andre mere traditionelle grupper som fysisk handicappede og psykisk syge. De primære årsager til dette er: På et strukturelt niveau det historiske syn og diskurs om de hjemløse som uværdigt trængende⁶ og på gruppe niveau de hjemløses manglende evne til at selv-organisere sig. De hjemløse har blandt andet ikke de samme ressourcer til at organisere sig som fysisk handicappede

⁶ De hjemløse har altid været samfundets mest udsatte gruppe og er blevet betragtet som uværdigt trængende. I middelalderen, var de den gruppe, der ikke kunne få tiggertegn eller gå på omgangsforsørgelse hos bønderne. De blev derfor sendt på porten i middelalderens byer og straffet, såfremt de tiggede, ved for eksempel at få hugget en hånd af. Værdigt trængende var derimod, forældreløse børn, enker, og mennesker født som krøbling eller hjemvendt fra krig, som ikke ansås for at kunne forsørge sig selv (Jensen, 2007).

Ved grundlovens indførsel i 1849, hvor det i § 89 stod, at *"Den som ikke selv kan ernære sig eller Sine, og hvis Forsørgelse ikke paaligger nogen Anden, er berettiget til at erholde Hielp af det Offentlige, dog mod at underkaste sig de forpligtelser, som Lovene herom paabyde."* (Lützen, 2007: 50), blev de hjemløse omfattet af fattighjælpen. Der blev dog samtidig lagt vægt på, at de ikke havde samme rettigheder som andre borgere. De hjemløse, havde blandt andet ikke stemmeret. En mulighed de hjemløse for øvrigt først fik i 1961! Det vil sige 45 år efter at kvinderne fik stemmeret. Hvilket igen indikerer, at de hjemløse har haft en særlig negativ status i samfundet. De hjemløse var ligeledes ikke blandt de mennesker, der fik gavn af den private filantropis fremkommen i sidste halvdel af 1800 tallet, idet de ikke kunne leve op til de såkaldte "hattedamers"/frivillige socialarbejders krav om renlighed, flid og ærbarhed. Filantropien blev baseret på princippet om hjælp til selvhjælp, og så det udelukkende som sin opgave at sørge for, at uheldige og ordentlige mennesker ikke fik behov for hjælp af det offentlige (Lützen, 2007) (Bundesen og Skov Henriksen, 2004: 90). Filantropien var på daværende tidspunkt hovedaktør på det sociale område og havde for eksempel i København et budget, der var dobbelt så stort som det offentliges (Bunesen og Skov Henriksen, 2004, 90). De hjemløse blev forsat opfattet som mennesker, der ikke var værdige at hjælpe, hvorfor de blev overladt til det offentlige og blev sendt på datidens forsorgshjem som f.eks. det nuværende Saksenhøj på Lolland, der blev bygget i 1866 og dengang hed Maribo Amts Tvangsarbejds, Arbejds og Daareanstalt (Brandt, 1992: 5). Jævnfør "Lov om straffen for løsgængeri" af 1860 blev de hjemløse i §1 defineret som decideret kriminelle. "*§ 1: Den, som streifer arbejdsløs omkring uden at kunne oplyse, at han er i Besiddelse af Midler til sit underhold, eller at han idetmindste søger lovligt Erhverv, bliver som Løsgænger at anse med Straf af fængsel paa vand og Brød. Hvor tvangsarbejdshuse ere indrettede, kan i stedet for fængsel paa Vand og Brød Arbejde i disse idømmes"* (Brandt, 1992: 7)

qua deres manglende bopæl, misbrug, psykisk sygdom med videre, og ej heller pårørende, som for eksempel de psykisk syge, til at støtte dem til at gøre det eller til at organisere sig på deres vegne. Derfor må hjemløse i min optik betegnes, som en af de mest udsatte grupper i samfundet. En gruppe som forskere på det sociale område dermed har et særligt ansvar over for!

Jeg er bevidst om, at spørgsmålet om generalisering, validitet og reliabilitet er sværere at definere i fortolkningsvidenskaben end i den positivistiske tilgang, idet beskrivelserne og fortolkningsprocessen aldrig slutter. Det er derfor det håndværksmæssige arbejde, transparensen og argumenterne, der er afgørende, og som jeg derfor vil lægge vægt på. (Kvale, 2007: 225-227, 239-240, 246). Dette benævnes også kommunikativ validering (Juul og Pedersen, 2012: 427) og er noget, jeg vil gøre løbende i opgaven, hvorfor der ikke vil være et decideret afsnit herom.

Undersøgelsesdesign

Forskere der udelukkende anvender kvantitative metoder, har tidligere kritiseret kvalitative metoder for at være uvidenskabelige, fordi de ikke er objektive, kvantificerbare, utvetydige og reproducerbare, da de ikke følger generelle metoderegler, der er uafhængige af en undersøgelses indhold og kontekst, i form af regler for nødvendige stikprøve størrelser, statistiske analysemetoder og signifikansniveauer for acceptabel dokumentation. Forskere, der anvender kvalitative metoder, har derimod kritiseret de kvantitative metoder for ikke at komme i dybden, at være unuancerede og svære at bruge i forhold til forskning i socialt arbejde, da de har vanskeligt ved at indfange menneskers fortællinger, forståelser og fortolkninger. (Kvale, 2007: 25+ 70) (Olsen, 2003: 69). Der er imidlertid sket meget de senere år, som Michael H. Jacobsen og Sune Q Jensen (2012) beskriver det i indledningen til deres bog ”Kvalitative udfordringer” og forsætter med at slå fast, at: *”Den klassiske modstilling mellem det kvalitative og det kvantitative, som stort set altid har været ufrugtbar, er i dag således i stigende grad afløst af en gensidig anerkendelse og ikke mindst en fornuftig modus vivendi, hvor kvalitative og kvantitative metoder sameksisterer side om side og til tider endda supplerer hinanden og finder deres respektive og nichemæssige anvendelse netop i de forskningssammenhænge, hvor de er mest nyttige og formålstjenelige”* (Jacobsen & Jensen, 2012: 12).

Jeg vil hverken argumentere for eller imod kvantitative eller kvalitative metoder, da jeg er enig med Jacobsen og Jensen, og som Steiner Kvale beskriver det, *”Anser dem som redskaber, hvis*

anvendelighed beror på evnen til at besvare de stillede forskningsspørgsmål” (Kvale, 2007: 77). Da jeg efterspørger viden i form af oplevelser og erfaringer, har jeg valgt både interview og observation i felten, som jeg vil redegøre- og argumentere for i de næste to underafsnit. Mit feltarbejde er foregået forskellige steder i København, Jylland og på Lolland-Falster. Disse steder er ikke valgt for at foretage en sammenlignelig geografisk undersøgelse, men for at sikre større kvalitativ bredde og dermed større validitet i undersøgelsen.

Interview

Da jeg er interesseret i de enkelte individers livsverden, med henblik på at fortolke betydningen af de beskrevne fænomener, har jeg valgt et kvalitativt undersøgelsesdesign baseret på, hvad Steinar Kvale (Kvale, 2007: 19) benævner som *forskningsinterview* og *halvstrukturerede livsverdensinterview*.

Rent praktisk betyder dette, at jeg har interviewet hjemløse og tidligere hjemløse omkring deres dyr og omkring deres erfaringer med at søge hjælp i det offentlige system. Disse interview er foregået i maj og juni måned 2013 på henholdsvis gadeplan hos de hjemløse, privat hos de tidligere hjemløse og på hjemløsetilbud, der inkluderer dyr, for at få flere perspektiver på sagen.

Jeg har i mine interview haft fokus på følgende nedenstående punkter, men ikke decideret haft en interviewguide, for dermed at forholde mig så åbent som muligt til undersøgelsen:

- Dyrenes betydning for de hjemløse (ved at bede dem fortælle frit om deres dyr)
- Oplevelse af afvisning af kæledyr/manglende inddragelse af kæledyr.
- Oplevelse af inddragelse af kæledyr.
- Konsekvenser af afvisning/inddragelse.

Jeg har transskriberet alle interviewene af to årsager. For det første for at komme mere i dybden med min analyse. For det andet for at gøre personernes informationer/udsagn mere reliable, i forhold til et referat, som i høj grad påvirkes af min egen selektive perception (se endvidere afsnittet nedenfor). Det skal dog pointeres, at jeg er bevidst om, at transskribering i sig selv ikke garanterer fuldkommen reliabilitet jævnfør Steinar Kvale (Kvale, 1997: 164), da jeg ikke kan gengive toneleje,

ansigtsudtryk mv. Det har heller ikke været muligt, at få en anden neutral person til at transskribere optagelserne en ekstra gang for kontrol.

Observation

Ud over interview har jeg også foretaget observation, i det omfang det har været muligt. Fordelen ved disse observationer er, at de giver mig en masse værdifulde og umiddelbare informationer og dermed supplerer mine interview og beskrivelser. Som eksempel kan gives den non-verbale kommunikation, der er mellem menneske og dyr. Jeg kan således se, om der er sammenhæng, mellem det respondenter fortæller om sit dyr, og det faktiske forhold. Ulempen er, at jeg som menneske er udstyret med en selektiv perception og dermed kun opfatter visse fænomener mens andre overses.

Til trods for den selektive perception er fordelen ved at arbejde i *felten* yderligere, at jeg kommer til ”*At erfare de hjemløse og tidligere hjemløses livsvilkår med eller på min egen krop*”, som Sune Q. Jensen beskriver (Jensen, 2012: 206). Han henviser til Goffman, der beskriver, at standardteknikken ved feltarbejde er at forsøge at acceptere de attraktive og ubehagelige ting, som kendetegner de udforskede verden. Dette ”tuner” ifølge Goffman kroppen ind. Og med en ”tunet” krop bliver det muligt for forskeren at opfange de udforskede gestiske, synlige og kropslige svar, på det der forgår omkring dem. Herudover gør det forskeren empatisk nok til at føle, hvad det er, de udforskede svarer på. (Goffman, 1989: 125-126 i Jensen, 2012: 207) Goffman lægger således vægt på, at empati er en vigtig del af forståelse.

Udvælgelse af respondenter og overvejelser om ”sensitiv sociologi”

I forbindelse med at jeg ringede rundt til samtlige forsorgshjem, spurgte jeg på de steder, der tillod dyr, om jeg måtte komme på besøg og tale med beboerne. Fra samtlige steder meddeltes, at det skulle forstanderen tage stilling til, og at vedkommende derudover mente, at det ville blive svært at få beboerne i tale. De professionelle ville dog gerne udtale sig. Jeg fornemmede, at der var en tendens til at beskytte beboerne. For det første på grund af, at hjemløshed er et meget undersøgt område, og der kommer mange henvendelser fra studerende og forskere. For det andet, at der er tale om sårbare mennesker, der har oplevet en del nederlag i deres liv. Studerende kan dermed risikere at spørge ind til ting og åbne op for følelser, de måske ikke kan håndtere, hvorved det kan blive en

dårlig oplevelse for begge parter. Det har selvfølgelig været stressende for mig ikke at kunne få adgang til feltet. Samtidig må jeg dog erkende, at jeg selv har den samme tendens, når studerende henvender sig til mig i mit arbejdsliv og vil interviewe ”mine” brugere på Værestedet Perronen. Jeg indtræder således også selv i rollen som gatekeeper, for at sikre at der hverken sker overgreb på brugere eller studerende, hvilket på den anden side også kan være nedværdigende og ekskluderende for brugerne, da jeg ikke giver dem selv en valgmulighed.

Michael Hviid Jacobsen, Anja Jørgensen og Stine Svendsen Tune beskriver i artiklen ”Sensitiv Sociologi” det særlige ved at undersøge udsatte mennesker. I artiklen argumenterer de for, at ”*Sociologiens opgave er at være en sensitiv videnskab*” (Jacobsen, Jørgensen og Tune, 2002: 235), da forskeren på denne måde kan opnå indsigter, som ligger uden for eksisterende teorier og begrebers rækkevidde, og som kan kaste lys over empiriske problemer og fænomener, som ikke tidligere har været genstand for analyser. Dette er helt i tråd med min åbne tilgang i denne opgave, hvor jeg netop undersøger et område, som ikke er undersøgt før, og beskæftiger mig med en målgruppe, hvis tilværelse er præget af kaos, traumer, vold, misbrug, fattigdom med videre, og dermed kræver en særlig sensitiv tilgang. Sune Q. Jensen (2012) beskriver i ”Kvalitativ subkulturforskning – at studere kulturel kreativitet på samfundets bund” det samme fænomen. Begge artikler lægger vægt på, at etik, moral og en god situationsfornemmelse er vigtige i en sensitiv sociologisk undersøgelse. Det er endvidere vigtigt, at forskeren nøje overvejer sine valg. Jeg vil nu gøre rede for mine valg og de etiske og moralske overvejelser herom:

Frem for at interviewe hjemløse på gaden, valgte jeg at kontakte Morgencafeen for Hjemløse i København (www.morgencafeen.dk) og aftalte, at jeg sendte et lille opslag (se bilag 2), som de kunne sætte op, inden jeg kom. Jeg valgte dette af to årsager. For det første ønskede jeg ikke at være anonym i mine observationer, ud fra det synspunkt, at brugerne ved at kende min baggrund og formålet med mit besøg kunne få en mulighed for at trække sig, eller tale om ting, de ikke mente jeg skulle høre, andre steder. For det andet var jeg også interesseret i, at brugerne var forberedt på, at jeg kom, så de på forhånd havde gjort op med sig selv, om de ønskede at tale med mig, samt at de havde talt med personalet og de frivillige om, hvorvidt det var trygt at deltage. Jeg havde på denne måde også forsøgt at sikre, at der rent faktisk var nogle hjemløse brugere, der ønskede at tale med mig.

Det blev kun til et båndet interview, men flere samtaler med brugere med dyr. At det ikke blev til flere bandede interview skyldes, at nogle brugere var usikre, mens andre havde det for dårligt til at

gennemføre et interview. Jeg ser dog ikke dette som et forskningsmæssigt problem, da de øvrige samtaler er anvendt som del af min deltagende observation, og jeg har haft mulighed for at notere ned løbende, i de to dage jeg var der. (Se i øvrigt afsnittet om observation side 19)

Da jeg har en åben tilgang til denne undersøgelse og samtidig er bevidst om, at interview med målgruppen afhænger af ”dagsformen”⁷ hos brugerne havde jeg udelukkende, som tidligere beskrevet, forberedt fire temaer. Jeg har dermed kunnet være meget åben i samtalen og samtidig ikke overlæst respondenten med spørgsmål. Jeg var forberedt på, at mine interview ville vare fra ti minutter til en halv time. Dette viste sig også at være tilfældet, da de ligger mellem otte og 35 minutter, med et gennemsnit på 20.

I artiklen ”Sensitiv Sociologi” gør forfatterne også opmærksom på, at ”*edgework*” (det at lave forskning på kanten af samfundet) kan skabe ”*sociologi, der knuser hjertet*” (Jacobsen, Jørgensen & Tune, 2002: 236). Med dette menes, at forskeren kan komme ud for historier og følelser, der er svære at håndtere. Jeg anser dog min basisuddannelse som socialrådgiver og min erfaring med målgruppen, som en stor ressource, da jeg har lært og ved, at jeg kan håndtere svære situationer og følelser. Jeg vurderer endvidere, at mit kendskab til gruppen medfører, at jeg falder bedre ind på værestedet, idet jeg er god til småsnak og at skabe en hyggelig stemning. Jeg har dermed forsøgt at skabe tillid, så de hjemløse brugere med kæledyr, ville tale med mig. Jeg har også gjort meget ud af, at forklare alle interviewpersoner, hvad jeg skal bruge interviewene til, at opgaven bliver offentliggjort og at de vil blive anonymiseret. Jeg har endvidere tilbudt at fremsende interviewet til gennemlæsning og godkendelse via kontaktpersoner. Dette har fire ud af otte respondenter valgt.

Der gøres ydermere opmærksom på, at det er vigtigt for forskeren at gøre sig overvejelser om blandt andet påklædning. Dette har ikke fyldt meget i mine overvejelser, da jeg har taget normalt arbejdstøj på, som jeg ved er passende.

Det var som tidligere skrevet vigtigt for mig, at de hjemløse brugere af Morgencafeen ikke følte sig udstillet og krænkede af min interesse for dem. Omvendt var jeg opmærksom på ikke at tage for meget hensyn, da det, som det også fremgår af ”Sensitiv Sociologi”, er deres hverdagsliv jeg undersøger. Det er vigtigt at huske, at der er tale om mennesker, som trods alt ikke er så skrøbelige, som mange socialarbejdere (undertegnede inklusiv) ofte vil gøre dem til. Misforstået hensyn kan også virke nedværdigende.

⁷ Med dagsform mener jeg den fysiske og psykiske tilstand, som kan svinge meget fra dag til dag.

Udover de hjemløse på Morgencafeen, har jeg endvidere interviewet en ung mand, der i øjeblikket bor i en fire måneders akutbolig, hvor det er tilladt at have hund, samt en ung kvinde med hund. Kvinden er tidligere gadehjemløs, har boet på krisecenter og i forbindelse med dette måtte have hjælp til at sende hund i pleje. Hun bor nu i egen selvstændig bolig. Manden er jeg kommet i kontakt med via en medstuderende og kvinden via min kollega på Hundeværkstedet. Jeg har aldrig selv haft professionel kontakt til hende eller haft kendskab til hendes historie på forhånd. Det har jeg derimod med den tredje person. En mand som jeg har haft kontakt med via mit arbejde på Værestedet Perronen. Jeg har valgt at interviewe ham, da han og hans hund er hovedinspirationen til denne opgave. Jeg har selv tidligere været involveret i at forsøge at hjælpe ham med at finde en bolig eller plads på et forsorgshjem, hvor han kunne have sin hund med. Jeg mener ikke, at dette er et forskningsmæssigt problem, da jeg ingen professionel kontakt har med ham mere, og han opholder sig i en anden kommune. Jeg kan derimod komme med et mere dybdegående og detaljeret lovgivningsmæssigt billede af hans situation som eksempel, hvilket han har givet udførligt tilsagn til.

For at få et indblik i den verden, hvor dyr tillades, har jeg foretaget interview på den alternative boform Marianelund på Forsorgshjemmet Saksenhøj på Lolland (www.saksenhøj.dk). Jeg er kommet i kontakt med beboerne via deltagelse i en dyrlægedag på min arbejdsplads Værestedet Perronen. Jeg har igen aldrig selv haft kontakt til disse brugere, hvorfor jeg ikke vurderer, at der er tale om inhabilitet. I selve Marianelund bor der otte beboere. Fem af dem har hunde. Udvælgelsen, af de to, jeg talte med, skete udelukkende på baggrund af dagsformen. Det vil sige, at det var de beboere, der var friske og havde lyst til at tale, den dag jeg kom, der blev interviewet. Da de to mænd følte sig mest sikre i hinandens selskab, blev der tale om et dobbelt interview. Dette krævede lidt mere af undertegnede som interviewer, da de ofte talte i munden på hinanden af ren iver, når de fortalte om deres hunde.

Endelig har jeg interviewet to beboere og forstanderinde Elise Larsen på Møltrup Optagelseshjem i Jylland (www.moltrup.dk). Møltrup var det eneste sted, der var interesseret i at medvirke i min undersøgelse. Det er samtidig det sted i Danmark, der har flest pladser til beboere med hunde (10) og har mange års erfaring hermed. Jeg har valgt også at interviewe forstanderinden, for at få en professionels syn på de hjemløse og deres dyr og få uddybet de erfaringer, der viste sig ved rundringningen.

Min empiriindsamling på Møltrup endte med at blive et etnografisk feltstudie, idet jeg fik lov at bo der fra den 30-31maj 2013. Jeg fik dermed mulighed for at lave reel deltagerobservation, idet jeg blev en del af stedet på (nærmest) lige fod med beboerne. Jeg var således med: til alle fælles måltider i spisesalen, når beboerne var ude at gå tur med deres hunde, når de arbejdede forskellige steder rundt omkring på matriklen, til aftenandagt, og når de hyggede i cafeen om aftenen. Det ene interview foregik endda, mens en beboer gik tur med sin hund, da det var der, han kunne slappe mest af og følte sig tryk. Jeg havde min telefon til at optage samtalen og ingen papirer at støtte mig til. Det blev, når jeg sammenligner alle interviewene efterfølgende, et af de absolut bedste og der, hvor jeg kom ind i hans *livsverden*. Det vil sige en ægte fænomenologisk oplevelse, som dog samtidig kan påpeges at være hermeneutisk, idet der skete en *horisontsammensmeltning*, da vores forskellige horisonter indgik i en ægte samtale med hinanden (Juul og Petersen, 2012:125)

Kapitel 4 - En konkret historie om en hjemløs og hans hund

I stedet for at præsentere alle mine informanter detaljeret, vil jeg i dette kapitel komme med en dybdegående beskrivelse af og et konkret eksempel på, hvad det vil sige at være hjemløs og have en hund samt de lovgivningsmæssige forhindringer, der kan opstå.

E's Historie

E er en mand sidst i 40'erne. Han har været hjemløs siden 2010, og skifter mellem hvad SFI definerer som henholdsvis *gadehjemløs* og *sofasover* (Se fodnote nummer 4. side 11 for de øvrige hjemløse situationer).

E har haft sin hund af racen Amerikansk Staffordshire Terrier, siden den var helt lille. Han fik den fra et kuld, hvor der var 13 hvalpe. Tre af dem døde og en fjerde var lige ved. E spurgte ejeren, om han måtte få hvalpen, hvis han kunne få den til at overleve. Dette lykkedes og hunden er i dag ni år.

E har i mange år haft et svingende alkoholmisbrug, men har altid formået at have et arbejde og en bolig. I forbindelse med finanskrisen går det firma, han arbejder for, konkurs. E mister sin bolig, da han ikke kan/får betalt huslejen. Hans søn, som på daværende tidspunkt lige er blevet 18, flytter hjem til en kammerat. E kontakter kommunen og får anvist en bolig i et alment boligbyggeri⁸. E har ingen opsparing, så han bliver bevilget et kommunegaranteret boligindskudslån jævnfør Lov om individuel boligstøtte § 54. Problemet er, at han ikke må holde hund i lejligheden.

E er stærkt knyttet til sin hund, så han siger nej tak til boligen og flytter ind hos en kammerat i en anden kommune. Kammeratens hus går efter et stykke tid på tvangsauktion. Hvorefter E og hunden er på gaden igen.

E kontakter herefter den nye kommune, som henviser til forsorgshjemmet Saksenhøj. E er først ikke interesseret i dette, hvorfor han bor en uge i et cykelskur sammen med hunden. Herefter tager han på forsorgshjemmet Saksenhøj. På Saksenhøj er det ikke tilladt at have et dyr med på akutpladserne, hvorfor personalet tager kontakt til Hundeværkstedet på Værestedet Perronen for at se, om der kan

⁸ Det er ikke en lovgivningsmæssig forpligtelse for kommuner at anvise boliger til hjemløse borgere. Dog har de fleste kommuner aftaler om, at de har råderet over en kvote af lejligheder i den almene boligmasse. Deraf navnet Kvotebolig.

skaffes en midlertidig plejefamilie til hunden. E vil ikke skilles fra sin hund, så i stedet for at finde en plejefamilie, lykkedes det at finde et kolonihavehus, hvor E og hunden midlertidigt kan bo. E tager igen kontakt til kommunen, der skriver ham op til en kvotebolig igen. Han melder sig også ind i boligselskaberne. Problemet er, at langt de fleste af de almennyttige boligselskaber ikke tillader dyr i deres lejligheder. De steder, hvor det er tilladt, er det kun små hunde - og slet ikke muskelhunde!

E søger derfor lejligheder på det private boligmarked, da disse både er billigere, og der samtidig er større mulighed for at få tilladelse til at have en hund. E finder flere forskellige lejligheder, men får afslag fra kommunen på Hjælp i særlige tilfælde jævnfør Lov om aktiv socialpolitik § 81, da det vurderes, at han selv kan spare op til indskuddet.

Da E ikke længere kan bo i kolonihavehuset, bor han rundt omkring på forskellige sofaer sammen med hunden. E ender med at flytte tilbage til tidligere kommune, hvor han igen sover rundt omkring på forskellige sofaer. E har i dag været uden bolig i 3 år. (Interview med E 18.06.2013)

Lovgivningen der "spænder ben"

E's historie er et typisk eksempel på, hvor svært det kan være at få en bolig, for en hjemløs med hund. Jeg har som tidligere nævnt dybdegående kendskab til E's historie, da jeg som socialrådgiver har forsøgt at hjælpe ham med at finde et sted at bo.

Der er flere faktorer, der gør det svært for E:

For det første har han ingen opsparing og kan ikke betale for et indskud selv. Han kan som tidligere nævnt få et kommunegaranteret indskudslån jævnfør Lov om individuel boligstøtte § 54, da han ikke har et i forvejen, men problemet er, at de fleste almennyttige boligselskaber ikke tillader dyr. Hvis de tillader dyr, er det for det meste katte og små hunde. Efter ændringen i Lov om Hunde (lov nr 717 af 25.06.2010) er trådt i kraft, er det blevet endnu svære at finde en bolig, da de steder der tillader større hunde, har indført forbud mod det, der i daglig tale kaldes, "listehunde" med henvisning til forbuddet om indføring og avl efter 17.03.2010 af de nævnte hunde i lovens § 1a:

"1) Pitbull Terrier.

2) Tosa Inu.

3) Amerikansk Staffordshire Terrier.

- 4) *Fila Brasileiro.*
- 5) *Dogo Argentino.*
- 6) *Amerikansk Bulldog.*
- 7) *Boerboel.*
- 8) *Kangal.*
- 9) *Centralasiatisk Ovtcharka.*
- 10) *Kaukasisk Ovtcharka.*
- 11) *Sydrussisk Ovtcharka.*
- 12) *Tornjak.*
- 13) *Sarplaninac.*

Stk. 2. Forbuddet i stk. 1 finder tillige anvendelse for krydsninger, hvori de nævnte hunde indgår.” (Lov nr. 717 af 25.06.2010)

Dette til trods for at de hunde, der er født før lovens ikrafttrædelse, ikke er ulovlige jævnfør lovens § 3 stk. 4. Der sker således i min optik en diskriminering af ikke ulovlige hunde og deres ejere! En diskriminering som med Goffmans tidligere nævnte begreb medfører et yderligere *stigma* ud over *hjemløs* (Goffman, 1975: 15) Stigmaet bliver således: *”Hjemløs med Listehund/Kamphund/Dræberhund”*, hvilket nærmest gør det umuligt at finde et sted at bo. Jeg har endda i min rundringning (Se bilag 2) fået et eksempel på en aktuel problemstilling, hvor et forsorgshjem, har en beboer boende, der er parat til at flytte, men ikke kan, udelukkende på grund af hundens race. Vedkommende sidder således fastlåst på forsorgshjemmet, hvilket set ud fra mit synspunkt, ikke kan være givtigt hverken personligt eller samfundsøkonomisk.

For det andet er E udelukket fra at søge boliger på det private boligmarked, da han får flere afslag på Hjælp i særlige tilfælde jævnfør lov om aktiv social politik § 81, da det vurderes, at hans rådighedsbeløb er så stort, at han dermed har mulighed for at spare op. Som hjemløs kan E ikke dokumentere faste godkendte udgifter såsom: husleje, telefon, forsikringer, strøm, licens med videre. E kan dog dokumentere, at han betaler af på lån til banken, men disse bliver ikke medregnet i den trangsvurdering, kommunen udarbejder efter Lov om aktiv social politik § 81. Hans længerevarende status som hjemløs medfører, at han ej hellere bliver vurderet som hørende under paragraffens undtagelse om, at: *”Kommunen (...) efter en konkret vurdering undtagelsesvis (kan) yde hjælp til en udgift, der har kunnet forudses, hvis afholdelsen af udgiften er af helt afgørende betydning for den pågældendes eller familiens livsførelse.”* (Lov nr. 455 af 10.06.1997) *”Afgørende*

betydning for livsførelsen” tolkes som at miste en bolig og *blive* hjemløs, ikke forsat *at være* hjemløs, da dette ikke ændrer ved livsførelsen.

Det har længe været til diskussion, hvor meget det koster at bo på gaden. De hjemløse, gadeplansmedarbejdere og interesseorganisationer såsom Sand og Projekt Udenfor har argumenteret for, at det er dyrere at bo på gaden end at have en fast bolig. Flere ydelsessagsbehandlere jeg har været i kontakt med har ligeledes efterspurgt et fastsat beløb. De har svært ved fagligt at stå inde for, at en hjemløs, udover hvad der er trangsmæssigt er fastsat til mad, medicin med videre⁹, vurderes, at kunne spare resten af forsørgelsen op til indskud. De påpeger, at de i stedet må henvise til forsorgshjem, der koster fra 30.000 til 50.000¹⁰ om måneden og deles ligeligt mellem stat og kommune. Et indskud ville derimod koste en tredjedel eller halvdelen af opholdet den første måned og vil være mod tilbagebetaling jævnfør Lov om aktiv social politik § 92, stk. 1, 2. pkt. Hvilket må siges at være lidt af et samfundsøkonomisk paradoks! Især når det af Social Ministeriet nøgletal fremgår, at udgifterne til forsorgshjem og herberger fra 2002 til 2011 er steget fra 816 millioner til 873 millioner. (<http://www.sm.dk/noegletal/socialt-udsatte/Socialt-udsatte-voksne/Sider/Start.aspx>).

E forklarer det således: *”Det er nok tre gange dyrere at bo på gaden. Når jeg kommer op til mine venner så tager jeg mad eller bajere med... Whatever. Det koster mig en 200-300 kr. om dagen at være boligløs. Hvis jeg havde min egen lejlighed. Jamen så kunne jeg jo leve for langt mindre. Men jeg kan jo ikke tillade mig at komme rundt omkring... uden at give noget.”* (Interview med E 18.06.2013: 4)

Beskæftigelsesankenævnet i Region Sjælland har 2012 taget stilling til en konkret klage¹¹, der danner præcedens på området. Det er nu fastsat, at en hjemløs på gaden, kan få godkendt udgifter svarende til opholdsbetalingen på et forsorgshjem. Dette har hjulpet de unge hjemløse kontanthjælpsmodtagere under 25 år, da de qua deres lavere ydelse får et rådighedsbeløb under trangsvurderingen, men stiller dem over 25 år i en værre situation end før, da afslagene nu bliver begrundet med henvisning til nævnets afgørelse.

⁹ Ca. 3000 kroner om måneden afhængig af kommune.

¹⁰ F.eks. har Sakselehøj på Lolland en døgnstakst på ca. 1000 kr. og Solvang på Frederiksberg har en døgnstakst ca. 1700 kr.

¹¹ Jeg kan ikke vedlægge afgørelsen som bilag, da den indeholder stærkt personfølsomme oplysninger.

Der er således en lovgivning, der gør det meget svært for de hjemløse at få en bolig. Og især dem med hund!

Kapitel 5 – Analyse

Jeg vil i dette kapitel besvare undersøgelsens problemformulering via analyse af mine empiriske fund. Først vil jeg dog kort præsentere analysestrategien.

Analyselstrategi

Som tidligere nævnt er min analyse delt i to. Først vil jeg beskrive og analysere de hjemløses forhold til deres dyr ud fra fem temaer, som jeg har fundet ved min åbne induktive kodning. Min analysestrategi er således inspireret af Strauss og Corbins metode til at skabe "Grounded Theory" ved at bryde tekst op i segmenter (Strauss og Corbin, 1998: 97). Samtidig er den dog også inspireret af en narrativ tilgang, som f.eks. Marianne Skytte har i sine livshistorieanalyser af etniske minoritetsforældres fortællinger (Skytte: 2008) ved at fokusere på de hjemløses egne fortællinger og deres oplevelser af sammenhænge og begivenheder. Herefter vil jeg i del 2 analysere konsekvenserne ud fra mine deduktive lukkede kodeord; krænkelse og anerkendelse inspireret af Honneth.

Jeg vil holde mig tæt til min empiri. Derfor vil der forekomme både hyppige og lange citater. Jeg har valgt dette, for at holde de hjemløses udsagn og oplevelser i fokus, da det netop er deres livsverden jeg undersøger.

Analysedel 1: De hjemløse og deres dyr

Jeg vil nu analysere de hjemløses forhold til deres dyr. For at gøre dette vil jeg først se på *Mennesket bag dyret* ved kort at beskrive årsagerne til hjemløshed hos de enkelte interviewede. Dette var oprindeligt ikke en del af undersøgelsen, men et emne som viste sig at fylde meget for de hjemløse i deres fortællinger. Det er derfor vigtigt at få med, når jeg arbejder fænomenologisk. Samtidig er årsagerne med til empirisk at dokumentere min hypotese om dyr som ekskluderende faktorer. For det andet vil jeg beskrive *dyrenes historie* og de helt særlige narrativer, der opstår, når de hjemløse fortæller om, hvordan de har fået deres dyr. For det tredje vil jeg beskrive *relationen* mellem menneske og dyr. For det fjerde *det særlige ved de hjemløse og deres dyr* i form af prioritering, fysisk, psykisk og social stimulans samt nødvendigheden af kreativitet. Endelig beskrives *dyret som forebyggende faktor* i forhold til misbrug, kriminalitet og selvmord.

Mennesket bag dyret

Årsagerne til hjemløshed kan være meget forskellige og flere faktorer kan spille ind – oftest i en kombination på flere forskellige niveauer. SFI har i Hjemløsetællingen 2011 forsøgt at skitsere dette i følgende skema:

Faktorer bag hjemløshed.

Niveau	Aspekter	Sårbarhedsfaktorer
<i>Strukturelle forhold</i>	Eksklusion fra arbejdsmarkedet	Arbejdsløshed
	Eksklusion fra boligmarkedet	Boligmangel
	Etnisk segregation	Diskrimination
<i>Institutionelle forhold</i>	Omfanget af serviceydelser, offentlige og private, fx herberger, væresteder, botilbud	Mangel på tilstrækkelige og målrettede tilbud
	Omfordelingsordninger	Lave ydelser, fattigdom
	Forebyggelse	Mangel på tidlig indsats
	Koordination	Mangel på koordination mellem aktører i indsatsen
<i>Relationelle forhold (interpersonelle)</i>	Familieforhold	Enlige
	Parforhold	Skilsmisse
	Omgangskreds	Fravær af nære relationer, uhensigtsmæssige relationer
<i>Individuelle forhold</i>	Sociale forhold	Mangel på sociale færdigheder
	Psyiske forhold	Psykisk sygdom, omsorgssvigt i barndommen eller i voksenlivet
	Misbrug	Alkohol-, hash- og stofmisbrug
	Kriminalitet	Fængselsophold
	Handicap, fysisk sygdom	Plejebehov
	Køn, alder	Ung, gammel
	Uddannelse	Ingen uddannelse
	Etnisk baggrund	Flygtning/indvandrere

(Hesselborg, Boje-Kovac og Benjaminsen, 2011: 96)

Mine interviewpersoner er ligeledes tydelige eksempler på dette. Jeg har i nedenstående skema placeret dem i SFIs skema ud fra de faktorer, de selv påpeger i interviewene. Aspektet står først og den konkrete sårbarhedsfaktor i parentes bagefter.

Person	Strukturelt niveau	Institutionelt niveau	Relationelt Niveau	Individuelt niveau
1	Eksklusion fra Boligmarkedet (Mangel på billige boliger, hvor der tillades at have hund)	Omfanget af Serviceydelser: Manglende tilbud til unge hjemløse. Omfordelingsordninger: (Lav kontanthjælp til unge under 25 (udvides fra 01.01.2014 til unge under 30!))	Hund	
2	Eksklusion fra Boligmarkedet: (Mangel på billige boliger, hvor der tillades at have hund)	Omfanget af Serviceydelser: Manglende tilbud til unge hjemløse Omfordelingsordninger: (Lav kontanthjælp til unge under 25.)	Parforhold: (vold) Hund	Misbrug
3				Misbrug Psykiske Forhold
4				Misbrug Psykiske Forhold
5				Misbrug Etnicitet
6	Eksklusion fra Arbejdsmarked: (arbejdsløshed) Eksklusion fra Boligmarkedet : (Mangel på billige boliger, hvor man må have hund)	Manglende Serviceydelser: (mulighed for at få et indskudslån)	Hund	
7			Omgangskreds: (uhensigtsmæssige relationer)	Misbrug
8	Eksklusion fra Arbejdsmarkedet: (Arbejdsløshed)			Misbrug

Som det ses, er den individuelle faktor *misbrug* en årsag for seks ud af otte personer, mens de strukturelle faktorer *eksklusion fra bolig- og arbejdsmarkedet* er en årsag for tre ud af otte personer. Det, jeg finder, er mest interessant, set i denne opgaves lys, er den relationelle faktor *hund*, som ikke indgår i SFIs skema. Jeg har derfor fremhævet den med gult. Tre ud af otte interviewpersoner

angiver, at den primære årsag til, at de er hjemløse eller i en periode var hjemløse, er deres hund. Dette er med til at understøtte min hypotese om dyr som ekskluderende faktorer.

For at forstå, hvorfor interviewpersonerne vælger hjemløshed frem for at aflive eller videre formidle deres dyr, er det vigtig at se på de næste punkter i min analyse; *dyrets historie og relationen*.

Dyrets Historie

Af alle de hjemløse og tidligere hjemløse, jeg har interviewet, har alle på nær en kun haft hunde, mens de var hjemløse. Dette skyldes rent praktiske årsager. E forklarer det således: *"De fleste har jo hunde, når de er hjemløse. Hvordan fanden vil du have en guldfisk, kat eller fugl? Det er nemmere at have hund"* (Interview med E, 18.06.2013: 1)

Det, der er kendetegnende for stor set alle hundeejerne, er, at der er en frelserhistorie gemt. Et såkaldt narrativ om, hvordan de, da de anskaffede hundene, frelste dem fra at dø eller bo hos mennesker, der enten ikke kunne eller ville behandle dem ordentligt. Denne frelserhistorie fremgår også i det amerikanske studie af Leslie Irvine (se side 9). Her var der dog udelukkende tale om, at dyret frelste mennesket ved at hjælpe det ud af misbrug og kriminalitet. Min undersøgelse viser derimod, at frelserhistorien gå begge veje og er med til at knytte i helt særligt bånd og ansvar mellem menneske og hund.

Der er for eksempel som tidligere nævnt E, hvis hund var den svage i kullet og kun overlevede, fordi E tog sig af den. Han udtrykker det således: *"Jeg har taget et ansvar, da jeg anskaffede mig ham. Jeg kiggede ham ind i øjnene og sagde "Vi er sammen til du dør". Og hvis jeg har lovet noget, det kan godt være, at jeg er dum, men jeg holder hvad jeg lover"* (Interview med E 18.06.2013: 3)

Eller P, hvis ene hund, han selv tog i mod, da den blev født, og har haft i 23 år nu. Den anden han har, er en meget dyr racehund, som han fik gratis på et værtshus. Ejeren ville af med den, fordi den havde bidt en dyr sofa og lænestol i stykker. Den er ni år i dag.

K, fik ligeledes sin hund på et værtshus. Men der var tale om en aftale, der blev indgået i en brandert. K følte ikke han kunne løbe fra aftalen, da ejeren dagen efter stod med hunden foran hans dørtrin. Han kunne nemlig huske, at hunden boede hos en dame med rollator og ikke blev luftet, hvilket han syntes var synd. K har nu haft hunden i syv år.

Så er der F, der fik sin hund af en kammerat, som havde fået den som hvalp midt på Nørreport Station. Denne hund har herudover en lidt anderledes historie, da den er en delehund. Der er således tre grønlandske mænd, der skiftes til at passe på den og betragter den som deres.

Så er der T, der, som han selv udtrykker det, *"Tog"* den uden at betale, da den var 7 uger, selvom det var for tidligt, fordi ejeren: *"Bare lod ham gå rundt i sit eget lort"* (Interview med T 02.05.2013: 2). T vurderede, at et liv på gaden sammen med ham var bedre end at blive hos ejeren. T's hund er i dag tre år. Det er en stor blandingshund, hvor der blandt andet er Amerikansk Staffordshire Terrier gener i. Men som T siger, er der: *"Heldigvis ikke nogen der kan se det"* (Interview med T 02.05.2013: 5). Med reference til tidligere nævnte hundelov og stigmatisering.

R's hund er tidligere lænkehund. R er tidligere hundefører i militæret og har altid haft hund, da han havde en bolig. Da han blev boligløs, ville han ikke anskaffe en ny hund. Dette varede lige indtil den dag, han opdagede sin nuværende hund.

R fortæller med stolthed i stemmen: *"Ja ham har jeg fået på et værtshus. Han har været lænkehund i fem år. Han stod i kæde. I rigtig RIGTIG kæde fra syv morgen til midnat. Så stod han dér og havde to skåle. En til vand og en til mad. Væltede de, fik han ikke noget nyt. Han kunne hverken ligge i skygge eller læ. Der var kun varme eller kulde hele dagen. Så hver fjerde time fik han lov til at gå rundt på værtshuset. Der blev råbt af ham og sparket ud efter ham. Børnene, der gik forbi ham, kastede sten efter ham. For ikke at blive ramt har han grebet stenene med munden og brækket hjørnetænderne"* (Interview med F og R 09.05.2013: 1) R kunne ikke holde dette ud og fik lov til at overtage hunden. Han har nu haft den i snart fem år.

Historierne om hundene bliver således til positive *narrativer* for deres ejere, i en verden der ellers mest har været og er fyldt med dårlige oplevelser. Et narrativ om ansvar, samhørighed og forpligtelse. Ord der sjældent forbindes med det at være hjemløs. Men som ejerne bygger deres positive selvforståelse på. Dette er vigtigt at huske og forstå, når jeg i næste afsnit vil se nærmere på relationen, og når jeg senere i Analysedel 2 ser på, hvor krænkende hjælpesystemet kan agere overfor de hjemløse, og hvilke konsekvenser det har.

Relationen

Når interviewpersonerne skal beskrive deres dyr, bruger de ord som *barn*, *bror* og *makker*. Især det sidste ord *makker*, vil jeg aldrig glemme. Det er et eksempel på, hvorledes et ord, dets denotation og forskellige konnotationer kan vise, hvor stor forskel, der er på *livsverdener*.

Jeg startede denne opgave med at tage ind på Morgencafeen for hjemløse for at tale med brugerne, om hvad jeg havde valgt at betegne som, *kæledyr*. Jeg fik hurtigt kontakt med brugerne og spurgte en ung mand med en hund, om jeg måtte interviewe ham om hans forhold til sit kæledyr. Han kiggede lettere irriteret og opgivende på mig og svarede: *"Hvad for et dyr?!"* *"Ja din hund, sagde jeg nok så naivt,"* og pegede ned på hunden på gulvet. Hvortil han svarede: *"Stine for pokker, det er da ikke et kæledyr. Det er min makker"!!!* Og i det øjeblik gik det op for mig, hvor forskellige vores livsverdener var. For mig var ordet kæledyr et meget alment ord, som havde en positiv konnotation, mens det for ham nærmest var et skældsord. Han tænkte på ordet kæledyr i dets denotation, det vil sige *dyr*, som middel- og overklassen *kælede* med og brugte som statussymboler. Hvorimod en *makker*, var hele hans verden og med til at holde ham i live. Årsagen til at han ikke gav op i kampen på gaden, forklarede han. Der var, og er stadig således en verden til forskel på et kæledyr og en makker. Et andet eksempel på betegnelsen *makker* fik jeg til Ground Love Fest¹², hvor jeg talte med en ung kvinde, som havde været *gadehjemløs* i 4 år, men lige fået en bolig tildelt af kommunen på grund af kronisk fysisk sygdom. Hun solgte hjemløseavisen Hus Forbi, og i den forbindelse var hunden en salgsmakker, da den var udstyret med sit eget Hus Forbi sælgerkort og Hus Forbi tørklæde. Den unge kvinde fortalte stolt, at der ingen tvivl var, om hvem af de to der solgte flest aviser. Det gjorde hunden!

E beskriver relationen mellem ham og hans hund således: *"Det er jo helt vildt, så meget han betyder. Han har jo været med i godt og ondt. Nu betyder mine børn jo også utroligt meget. Men han og jeg, vi har været sammen hele tiden: I lejligheden, på gaden, i kolonihavehuset og nu rundt omkring hos forskellige mennesker. PU HA! (bliver gråd labil) Jeg vil og kan ikke undvære ham. Først ved naturlig udløbsdato!"* (Interview med E 18.06.2013: 5)

B relationen således: *"Jeg tager det jo lidt, som om jeg er en mor. Jeg giver hende jo ikke bare væk, fordi tingene ikke fungerer lige her og nu. Så må jeg jo få den til at hænge sammen"*(Interview med B 09.05.2013: 4). Og videre *"Jeg vil ikke svigte hende. Det kan jeg ikke. Hun er jo blevet hele*

¹² Ground Love fest var Sands, Projekt Udenfors og Storpotefondens grundlovsfest med taler, musik og mad. Fokus var på de hjemløse og deres hunde under sloganet "Vi støtter hjemløses borgerret – også til at have hund". Selve festen forgik på Blågård's Plads på Nørrebro i København.

mit liv. Og jeg har selv svigtet så mange mennesker omkring mig på grund af misbrug. Men jeg kan ikke svigte mine dyr!” (Interview med B 09.05.2013: 5)

Og T relationen således: *”Det er jo ligesom en søn. Det er min bedste ven. Ham har jeg jo med overalt. Ham tager jeg mig jo af. Ham vil jeg aldrig kunne svigte. Heller ikke for en lejlighed”* (Interview med T 02.05.2013: 2)

Dyrene udgør således de nærmeste relationer for interviewpersonerne. De kompenserer for manglende eller tabte nære menneskelige relationer og opfylder således behovet for kærlighedsanerkendelse jævnfør Honneths teori.

Dette fremgår tydeligt hos R, der fortalte, at hans hund *”Er som et barn”* og, uden jeg bad ham uddybe, tilføjede *”Min egen datter har jeg ikke kontakt med. Hun er 29.- Hende har jeg kun set to gange. Jeg har opgivet at have kontakt, for hun vil have, at jeg bliver clean”* (Interview med R og F 09.05.2013 : 3) Hunden er der altid. Den dømmes ikke, stiller ingen spørgsmålstejn eller bliver såret. Den giver kærlighed og vigtigst af alt, den tager i mod kærlighed. For det er lige så vigtigt at give kærlighed som at modtage. Dette bekræfter således, at reel anerkendelse er gensidig.

Det særlige ved hjemløse og deres hunde

En af de faktorer forsorgshjemmene i min rundringning (se side 9 og bilag 1), lægger vægt på når de begrundes, hvorfor de har valgt ikke at tillade dyr, er de hjemløses funktionsniveau og de konfliktsituationer samt etiske dilemmaer, der eventuelt kan opstå, såfremt beboerne ikke passer deres hunde.

Jeg er selv i min undersøgelse blevet spurgt om og har reflekteret over, hvorvidt det er dyrevelfærdsmæssigt korrekt at støtte hjemløse i at beholde deres dyr. Der er ingen tvivl om, at der blandt hjemløse, såvel som blandt resten af befolkningen, desværre er nogle mennesker, der aldrig burde have haft dyr. Når det er sagt, er der ingen tvivl om, at alle de personer, jeg har interviewet, er gode ved deres dyr. Jeg vil endda gå så langt at påstå, at deres dyr i mange tilfælde har det bedre end den gennemsnitlige familiehund. Jeg bygger mit udsagn på mine egne iagttagelser, samt et forskningsprojekt, der blev udført i 2010 som specialeprojekt i samarbejde mellem dyrlægerne i Projekt Udenfor og studerende ved Det Biovidenskabelige Fakultet. På baggrund af udførte kliniske undersøgelser på 20 hjemløse hunde, konstateres det, at hundene generelt er sunde og raske. Kun få har mindre trivielle sundhedsproblemer svarende til, hvad der findes hos

familiehunde. Det viser sig endvidere, at de modsat 1/3 del af familiehunde ikke dør med overvægt og livsstilssygdomme som slidgigt, sukkersyge og blodpropper. De er, hvad man i dyre faglige termer definerer som, ”ved godt huld”.¹³ Studiet konkluderer således; at de hjemløse passer godt på deres hunde, der synes at være en særlig samhørighed mellem menneske og hund, og at hundene har stor social betydning for ejerne. Forskerne gør dog opmærksom på, at de sidste to punkter ikke er undersøgt nærmere, da dette ikke var projektets formål, ligesom de ej heller kommer med årsagsforklaringer hertil. (<http://udenfor.dk/dk/menu/nyheder/de-hjemløses-hunde-er-sunde-og-raske>). Jeg vil på baggrund af mine observationer og interview komme med et par bud på, hvorfor de hjemløses hunde er i så god stand.

For det første kommer dyret før mennesket. Det vil sige, at der altid bliver sørget for mad, vand og ly til hunden. Blandt andet ligger mange gadehjemløse med deres hunde i soveposen om natten. Ligesom de først selv spiser, når hunden har fået mad. Dette gælder også, når de flytter ind på et forsorgshjem. Forstanderinden fra Møltrup Optagelseshjem beskriver det således: ” *Jeg vil sige, at hvis man skal lave en rækkefølge, så kommer hunden før manden. Det er jeg slet ikke i tvivl om. For de aller flestes vedkommende gør den. F.eks. når man er økonomisk trængt. Så skal der være til hundemad. At man selv skal leve af toastbrød og billigt pålæg. Det er i orden. Men hunden skal have det foder, den plejer at få!* ” (Interview med Elise Larsen 31.05.2013)

For det andet er hjemløse sammen med deres hunde døgnet rundt, hvilket medfører, at de i modsætning til familiehunde, bliver fysisk, psykisk og socialt stimuleret hele dagen. Hundene er generelt bedre opdraget, da de skal kunne færdes i det offentlige rum konstant uden at være til gene for andre mennesker og dyr. De er ude hele dagen og får mere motion. Det kan dog have den ulempe, at de ikke kan være alene hjemme. Hvilket er et problem, såfremt de hjemløse får et sted at bo, eller hunden skal passes. R, der nu bor i den alternative boform Marianelund, fortæller: ” *Han (hunden) kan jo ikke engang være alene hjemme. Jeg kan ikke engang gå ind til naboen. Hvis jeg lukker døren, springer han op og tjekker, om den er låst. Hvis den er det, splitter han hele hjemmet ad, indtil jeg kommer tilbage igen. Sidste gang havde han bidt det der af (noget af døren) og løbet ud* ” (Interview med R og F 09.05.2013: 2) og senere: ” *Jeg kan ikke gå nogen steder. Så skal han med. Skal jeg på toilettet, Så skal han med* ” (ibid:6)

På Møltrup Optagelseshjem, er det tilladt at have hunde med. Dette kræver dog i starten stor tilvænning fra både ejere og dyr, da de skal sove adskilt om natten. Hundene bor i en stor

¹³ Det vil sige hverken for tykke eller tynde.

hundegård, hvor de har hvert deres individuelt indrettede indendørs rum. De har mulighed for at komme ud, når det passer dem i deres dertil individuelt indrettede løbegårde, med udendørs hundehus, græs og planter. Beboerne er glade for at kunne have deres dyr med, men de savner at sove sammen med dem.

Det kræver meget at være hjemløs, og endnu mere at være hjemløs med hund. E udtrykker det således *"Men altså det der med at have hund, når man er hjemløs. Det kræver jo noget. Du skal finde et sted, hvor du må overnatte med ham. Du skal sørge for mad og vand til ham. Det er svært. og du skal virkelig stole på andre mennesker(...)* Stole på at de kan lide din hund ikke. Det er en kamp hver dag" (Interview med E 18.06.2013: 5) Birthe Bech Jørgensen betegner i bogen "Ruter og Rytmer" (Bech-Jørgensen, 2003) af samme grund de hjemløse, som *usædvanlige mennesker*, idet deres livsførelse kræver stor kreativitet for at overleve (Bech Jørgensen, 2003: 14). Dette krav om kreativitet bliver ud fra mit synspunkt endnu større, når også de har hund.

Dyret som forebyggende faktor

I det amerikanske studie af Leslie Irvine (side 9), bliver det beskrevet, hvordan dyr kan virke forebyggende for de hjemløse. Det fremgår ligeledes meget tydeligt i mit studie og hænger sammen med det særlige ansvar, jeg beskrev under punktet *hundens historie*. En hund er for de hjemløse, som E udtrykker det, *"Ikke bare for sjov. Det er en opgave. Ligesom at have et barn"* (Interview med E 18.06.2013: 3)

Dyrene forebygger således:

- **Kriminalitet** - Da ejerne er bange for, hvad der skal ske med hundene, når de skal i fængsel. R flekterer således over, hvad der skal blive af hunden. *"Hvor skal han være, hvis jeg ryger i spjældet. Han kan jo ikke engang være alene hjemme?"* Herudover er der også det upraktiske ved at have en tidligere vagthund, der ikke kan være alene og dermed skal med til alt. For *"Den står bare og gør, og det hjælper jo ikke noget, når man skal være stille på knæk"* (Interview med R og F 09.05.2013: 7), som R udtrykker det. E udtrykker det således, og igen ses det, hvor meget hunden og ansvaret betyder: *"Han har holdt mig væk fra kriminalitet og alt muligt lort. Jeg vil jo ikke i spjældet, når jeg har ham (...)* Hvis du har kone og børn derhjemme. Det går nok, men jeg er **ALENE** med hund, så

sådan noget tør jeg ikke mere” (Interview med E 18.06.2013: 6) Med henvisning til at konen og børnene kan passe på hinanden, men at hunden er overladt til sig selv.

- **Misbrug** - Da de hjemløse hele tiden er bevidste om, at de skal have styr på deres hunde, drikker de ikke i samme omfang som tidligere. K udtrykker det således: *”Jeg har ikke drukket mig fra vid og sans. Jeg har altid været med. Hvorimod før i tiden, der var det bare til jeg væltede omkuld”* (Interview med K 31.05.2013:4) og E: *”Jeg drikker nogle øl og det er det. Jeg skal jo hele tiden være på i forhold til ham. Han sørger for, at det ikke kammer over. Jeg kan jo ikke tillade mig at være for påvirket”* (Interview med E 18.06.2013: 4) Ligesom hundene også har en positiv indflydelse på de hårde stoffer. R fortæller således: *”Altså jeg ryger en fed og jeg tager min medicin (Metadon), og så går det godt. Mere tager jeg ikke”* og F tilføjer: *”Og det er også på grund af hundene. Vi kommer simpelthen ikke de steder, hvor der bliver taget andet. Der ligger jo kanyler og alt muligt andet, som de kan træde på”* (Interview med R og F 09.05.2013: 3)
- **Selv mord** - Da ansvaret for dyret afholder dem fra at tage deres eget liv, når tankerne kommer derpå. B udtrykker det således: *”Jeg sad og var i gang ikke, men så kom han og kørte op af mit ben, og så tænkte jeg: ”Jeg kan sgu da ikke bare efterlade ham.” Så blev jeg”* (Interview med B 09.05.2013: 4)

Dyrene er således med til forbygge og holde ejerne psykisk oppe i en ellers hård verden, da de giver dem kærlighed, ro og glæde. Hvorfor samtlige hjemløse og tidligere hjemløse med hund, som jeg har interviewet, er besluttet på at få en ny hund, når den nuværende dør. Eneste person, der ikke vil dette, er P, der på grund af sin alder er bange for, at hunden vil overleve ham.

Analysedel 2 – Konsekvenserne af hjælpesystemets manglende anerkendelse af relationen mellem de hjemløse og deres dyr

Jeg har i analysedel 1 beskrevet og analyseret, hvad dyrene betyder for de hjemløse. Jeg har fundet en særlig relation mellem menneske og dyr, der ud over kærlighed, tryghed og forebyggelse også bygger på narrativer om forholdet til hunden. Narrativer om ansvar, samhørighed og forpligtelse, som de hjemløse bygger deres positive selvforståelse på. Jeg vil nu analysere konsekvenserne af, at

hjælpesystemet ikke anerkender denne relation. For at gøre dette, vil jeg som tidligere nævnt bruge Honneths anerkendelsesteori.

Honneth opfatter som nævnt i kapitel 1 og 2 anerkendelse som en eksistentiel betingelse for at få et vellykket menneskeliv, og beskriver tre forskellige former for anerkendelse:

- *Kærlighedsanerkendelse* mellem menneskelige primærrelationer. - Jeg vil på baggrund af analysedel 1 pointere, at kærlighedsanerkendelsen også kan opnås via relationen til et dyr!
- *Retlig anerkendelse* i form af universel ligebehandling uanset race, køn, eller seksuel orientering.
- *Solidarisk anerkendelse* i form af social værdsættelse af et menneskes individuelle særegenheder/livsform. (Honneth, 2006: 127-175) (Juul, 2012: 177-179)

Krænkelser

Honneth argumenterer for, at behovet for anerkendelse empirisk kan begrundes i dårligt stillede menneskers livsverdensnære erfaringer, da disse erfaringer skal ses som appeller om anerkendelse og ofte kommer til udtryk via spontan vrede og uretfærdighedsfølelse (Honneth, 2006: 175). Jeg er i mine interview og samtaler med de hjemløse ofte stødt på sådanne udbrud, når jeg har spurgt ind til deres oplevelser med at søge hjælp fra kommunen. Selve krænkelsen består i, at systemet ikke anerkender og til tider nedværdiger de hjemløses stærke tilknytning til deres dyr. Det som Honneth definerer som *krænkelser af specielle livsformer eller virkelighedsopfattelser*. (Honneth, 2006: 178) (Se i øvrigt også skemaet side 13 om de sociale anerkendelsesforholds struktur)

T beskriver oplevelsen med at søge hjælp til en bolig og blive mødt med et tilbud om betaling for aflivning af hunden således:

T: "Ja jeg havde lyst til bare at slå hende ned, første gang hun sagde det oppe på kommunen. Jeg sagde: "Nu tier du bare stille" og så gik jeg... helt rød i hovedet... var ved at springe i luften. Hun sagde "Kan du ikke bare aflive den" " Vi kan godt betale"

SJL: "Hvem tilbød det?"

T: "En eller anden so til socialrådgiver oppe på kommune".

SJL: "De ville simpelthen betale for aflivningen"

T: "Ja det sagde hun. Jeg forstod det ikke helt. Jeg tænkte "Enten slår jeg hende ned eller også går jeg". Og normalt vil jeg jo aldrig slå på en kvinde... Men jeg tænkte det der, det er for afstumpet til mig, og så gik jeg. Jeg ved sgu ikke, hvad man skal sige til det?" (Interview med T 02.05.2013: 6)

Der er ingen tvivl om, at en betegnelse af en socialrådgiver som en "so" og en lyst til at slå hende ned er et tydeligt tegn på vrede. Hvad der dog er endnu mere interessant, er sætningerne "Og så gik jeg" og "Jeg ved sgu ikke, hvad man skal sige til det"

For det at gå, er netop konsekvensen af den manglende anerkendelse af dyrets betydning i form af ansvar, og gensidig kærlighed. Samtlige personer jeg har talt med har taget den konsekvens at gå og at leve på gaden eller rundt omkring på sofaer i stedet for at aflive eller videreformidle deres dyr. Og de vil gøre det igen, såfremt de kommer i samme situation! Dette er således et empirisk bevis for, at manglende anerkendelse og dermed krænkelser er med til at ekskludere de hjemløse og true samfundets sammenhængskraft.

Sætningen "Hvad skal man sige" er noget T gentager flere gange i interviewet. Jeg tolker dette som et tegn på, at han er ved at give op og med Beckers begreb internaliserer stemplingen af ham, og hans situation som håbløs. Dette er bekymrende set i forhold til, at han kun er 23 år. Han er dermed en af de næsten 1200 unge hjemløse, som der ifølge statistikkerne bliver flere og flere af til trods for, at den seneste hjemløsestrategi netop har haft fokus på de unge under 25 år (Rambøll og SFI 2013: 36). Selve ungeproblematikken skyldes flere faktorer, som jeg ikke vil komme nærmere ind på i nærværende speciale. Jeg vil i stedet påpege, at en del af den i min optik og i lyset af dette speciale, vil kunne løses ved at gøre den almene boligmasse mere rummelig og dermed tilgængelig for mennesker med dyr. Hvilket selvfølgelig også er gældende for den generelle hjemløseproblematik!

Et andet eksempel på en krænkelsoplevelse er den unge kvinde B, der fortæller således omkring det at være boligløs og søge hjælp hos kommunen:

B: "Og de ville ikke give mig nogen lejlighed, fordi "Det måtte man ikke pga. muskelhunden". Så hvis jeg skulle have deres hjælp, så skulle jeg skille mig af med den"

SJL: "Sagde de der direkte til dig?"

B: "JA... og så brændte hele min verden jo sammen. Det kunne jeg slet ikke. For det var jo det eneste, der holdt mig oprejst. Det var jo den. Jeg har også altid haft kat, men den har kunnet bo hos

min mor. Jamen så bakkede jeg bare ud med det samme. Jamen så fuck den kommune da! Så skal jeg nok klare det selv. Det har jeg jo altid gjort!” (Interview med H 09.05.2012: 2)

Igen ses vreden og uretfærdighedsfølelsen, som forstærkes af den kærlighedskrænkelser hun ifølge sin fortælling har oplevet som barn, hvor moderen drak og ikke kunne varetage rollen som forælder, hvorfor hun med egne ord *”Måtte klare sig selv”*. Problemet er, at hendes måde at klare sig selv på er ved at sove forskellige steder og blive afhængig af diverse mænd. Dette ender til sidst ud i et ophold på et krisecenter for hende. Hvilket igen i en økonomisk sammenhæng, er langt dyrere end at hjælpe med en bolig, og har langt større psykiske og personlige konsekvenser for den unge kvinde.

Som sidste eksempel vil jeg fremhæve E, der beskriver det således:

SJL: ”Meget af det min opgave fokuserer på, er jo hvilke tilbud kommunen har til hjemløse med dyr”

E: ”Ikke en skid. Jeg har jo ingen tilbud fået i de 3 år, jeg har været hjemløs. Ingen hjælp. Intet.”

SJL ” Hvordan føltes det, de gange du er kommet op og har bedt om hjælp?”

E: ”Nedværdigende”

SJL ”Hvad sagde de?”

E ”Men de var da søde at give mig tilbud om lejligheder, men der måtte man ikke have hund. Jeg blev så ked af det. Det er jo ligesom at sige, at du ikke må have dine børn med. Det kan jeg jo ikke bruge til noget.

Og nedværdigende ”Jamen du har en dræberhund” og det er jo ligegyldigt hvilken race det er. Jeg har jo knyttet mig til den. Men det forstår systemet ikke. Så har man jo kun valget at gå på gaden. Jeg har taget konsekvensen. Så tager jeg min hund og så kan i rende mig i røven. For jeg kunne da bare have taget den lejlighed og boet der og aflivet ham. Men det kan jeg ikke! Det kan jeg ikke Stine!!!” (Interview med E 18.06.2013: 2)

Endnu engang ses vreden i form af udbruddene *”Ikke en skid”* og *” Så tager jeg min hund, og så kan I (kommunen) rende mig i røven”*, samtidig med at E to gange nævner, hvorledes han føler sig nedværdiget. Nedværdigelse er netop en ringeagtsform og med til at true

personlighedskomponenterne ære og værdighed ifølge Honneths skema side 13 om de sociale anerkendelsesforholds struktur. Dermed er der risiko for at hele Es identitet bryder sammen.

E nævner i citatet også en krænkelse der består i, at både han og hunden bliver stigmatiseret, når hunden bliver omtalt som ”dræberhund”. Der bliver tale om en yderligere krænkelse, når det derfor ifølge sagsbehandleren er helt acceptabelt, at boligselskaberne ikke vil have den boende, til trods for at vedkommende aldrig har mødt hunden, og derfor ikke burde kunne udtale sig om dyrets adfærd. I begrebet ”dræberhund” ligger der en særdeles negativ ladet forventning til dyrets adfærd, som er i direkte modsætning til Es oplevelser med den. Hunden er på ingen måde en dræberhund for ham, den er et barn! -Hans barn!

E nævner uddyber senere i interviewet, hvor svært det er ikke at blive forstået netop i forhold til det med, at hunden er som et barn for ham: ”Og det er så svært. Det er så svært. For de fatter det jo ikke, hvis man går til kommunen. Jeg siger til dem: ”Hvad nu hvis, det var et barn” og de siger: ”At det ikke er det samme”. Men det er det jo. Det er noget, jeg har knyttet mig til. Dedikeret mig til. Lad være med at sige: ”At det bare er en hund!” (Interview med E 18.06.2013: 3)

E oplever således at blive afvist i forhold til at børn og dyr kan sammenlignes. Jeg skal ikke gøre mig til dommer over, hvorvidt tilknytning til henholdsvis dyr og børn kan sammenlignes. Jeg vil i stedet påpege, at det, der er vigtigt, er, at det kan det i hans verden. Selv om en sagsbehandler ikke er enig i hans syn, er det vigtigt for ham, at personen for at udvise solidaritet, anerkender, at han har dette syn på- og følelse for sin hund, og ikke blot affejer det med den krænkende udtalelse om, ”At det bare er en hund”!

Som afsluttende kommentar til interviewet og hele hans situation generelt, fremhæver E følgende paradoks, da jeg spørger, om han har noget andet at sige: ”Kommunen vil for resten have, at jeg skal til psykolog. Men hvorfor skal jeg det? Jeg har brug for et sted at bo. Jeg er ikke blokkeret i hjernen. Hvorfor ikke bruge pengene på et indskud i stedet. Men det kan de ikke, siger de. De kan bevilge en psykolog. Det giver jo ikke mening. (Interview med E 18.06.2013 : 7)

Dette sidste citat er et eksempel på, hvorledes E oplever, at kassetænkning og manglende helhedssyn styrer hjælpesystemet - Det som Søren Juul som tidligere nævnt benævner som økonomisering og teknokratisering af velfærdspolitikken -.

Et indskud efter Lov om aktiv socialpolitik bevilges af en sagsbehandler i ydelsesenheden og afhænger af rådighedsbeløbet som omtalt side 27. Den psykologiske udredning bevilges derimod af en arbejdsmarkedskonsulent i Jobcenteret, som en del af hjælpen til at komme tilbage til arbejdsmarkedet jævnfør Lov om en aktiv beskæftigelsesindsats. Det er åbenlyst, at det er svært for en person at få og fastholde et job, når vedkommende ikke har et permanent sted at bo. Det er endnu mere svært for E, der har en hund, han ikke kan placere nogle steder, i de timer han er på arbejde eller skal møde i aktivering. Problemet er, at der desværre ikke i dag er lovhjemmel til at bevilge et indskud som en del af indsatsen i Jobcenteret. Jobcenteret er dog forpligtet til at afklare E i forhold til hans fremtidige muligheder for tilknytning til arbejdsmarkedet. Dette forsøges via en psykolog, hvilket E, frem for hjælp, opfatter som en endnu større krænkelse, idet han forbinder tilbuddet med at blive stigmatiseret som *psykisk syg* i stedet for *hjemløs*. Han oplever således, at kommunen forsøger at tilpasse hans behov for hjælp efter deres tilbud, idet han som han selv siger *”Ikke er blokeret i hjernen”* Hvilket er en klar krænkelse og dermed i min optik et eksempel på, at en løsning søger et problem, frem for et problem, der søges en løsning til.

Es fortællinger er således eksempler på beskrivelser af vrede og uretfærdighedsfølelse. Det er yderligere eksempler på dannelse af mindreværd jævnfør Honneth, og hvad den medicinske sociolog Aaron Antonovsky beskriver som manglende *Oplevelse Af Sammenhæng*, der medfører stress (Antonovsky, 2000: 33). Alt sammen faktorer der er med til at ekskludere E yderligere fra samfundet.

Anerkendelse

I det ovenstående afsnit har jeg analyseret konsekvenserne af de krænkelse, der opstår, når sagsbehandlerne ikke anerkender eller har lovgivningsmæssig mulighed for at anerkende den særlige relation, der er mellem hjemløs og hund. Grunden til, at jeg skriver *”ikke har mulighed for”*, er, fordi jeg vil understrege, at det ikke altid er den enkelte sagsbehandler, men lovgivningen der spænder ben. Dette er en del af interviewpersonerne også opmærksomme på og kan reflektere over. Blandt andet B, der forklarer det således med følgende metafor *”Jeg tror, at de (sagsbehandlerne) tager deres følelser og hænger sammen med deres jakker, når de møder på arbejde om morgenen”* (Interview med B 09.05.2013: 5) B forsøger således at forstå, hvordan sagsbehandlerne kan udføre deres arbejde i, hvad Jürgen Habermas har beskrevet som, *systemverdenen* (Juul og Pedersen, 2012: 328). Ifølge Habermas, der som nævnt i teori afsnittet, var Honneths forgænger som professor i

sociologi og filosofi ved Frankfurt Universitet og en inspiration for anerkendelsesteorien, er problemet ved det moderne samfund, at *systemverdenen koloniserer livsverdenen*. Systemverdenen er kendetegnet ved en målrationel og instrumentel handlen. Livsverdenen er en sfære uden for stat og marked, præget af forståelsesorienteret kommunikation, hvor samfundet reproducerer sig selv symbolsk. Mennesket finder således i livsverdenen: meningsgivende tolkningssystemer, solidaritetsgivende sociale fællesskaber og identitetsmuligheder (Ibid: 328). Jeg kan ved hjælp af B's tidligere nævnte metafor om sagsbehandlerne, der hænger deres følelser på knagen sammen med jakken, når de møder på arbejde, yderligere beskrive koloniseringsteorien med, at muligheden også består i at sagsbehandlerne glemmer at tage følelserne på igen, når de går hjem fra arbejde! Følelserne hænger således i et vakuum på knagen. Habermas argumenterer netop i sin kritik af denne udvikling for vigtigheden af, at sagsbehandlerne beholder deres følelser og forståelse på hele dagen, og dermed forsøger at modvirke systemverdenens kolonisering.

Honneth er enig med Habermas i, at den kritiske teori har behov for et normativt ideal, men han mener ikke, at Habermas begrundet sin teori empirisk eller beskriver udgangspunktet for den (Ibid: 336-337). Hvilket Honneth selv forsøger med anerkendelsesteorien, hvor han som tidligere nævnt har beskrevet, at den er en formel betingelse for, at et menneske kan leve et godt liv og realisere sig selv. Samt at den empirisk kan begrundes i dårligt stillede menneskers krænkelseserfaringer. Jeg vil dog tilføje, at den også kan begrundes i dårligt stillede menneskers positive anerkendelseserfaringer. Der er desværre bare ikke så mange af dem!

Jeg har ikke hørt mange anerkendelseserfaringer i mine samtaler og interview med hjemløse. Ud over de to beboere på Møltrup, er B den eneste, der kan fortælle, om hvordan det er at opleve anerkendelse i systemet. Dette var i forbindelse med et ophold på et krisecenter, hvor hun startede med at gemme sin lille hund under jakken på grund af forbud mod dyr.

"B "Ja hun var altid under min jakke (griner). Når personalet var der, puttede jeg hende bare under jakken og gik en tur. Men så fandt de ud af det. Og de undersøgte og fandt så Majken (lederen af hundeværkstedet på værestedet Perronen i Nykøbing F.)"

SJL: "Så det var ikke sådan, at de bare lige med det samme sagde, at "Så må du gå"?"

B: "Nej de ville ikke sætte mig på gaden. Så troede jeg jo, at hun måtte blive, men så sagde de dagen efter, at de havde fundet Majken (lederen af hundeværkstedet på værestedet Perronen)... og så brændte hele hjernen så sammen igen. Men så kom Majken så og snakkede med mig på

krisecenteret. Jeg tudbrølede. Jeg skulle jo efterlade min hund hos en vildt fremmed. Men jeg fik så lov til at møde ham, der skulle passe hende. Havde lidt kontakt med ham efterfølgende, og kom ned og hentede hende og gik tur med hende og afleverede hende igen.” (Interview med B 09.05.2013: 3)

At B's hund indgik i hendes handleplan på krisecenteret kom således til at spille en afgørende rolle, da hun valgte at blive boende og efter tre måneders ophold for første gang i sit liv fik sin helt egen lejlighed. Der skulle dog 20 ansøgninger til, før hun fandt en lejlighed, hvor hunden var tilladt, til trods for at det er en meget lille race.

At hjemløse, lige som alle andre mennesker, har behov for anerkendelse, var tydeligt for mig at se, da jeg deltog på en dyrlægedag på min arbejdsplads værestedet Perronen¹⁴. Alle brugerne af hundeværkstedets tilbud om dyrlæge var glade og fremviste stolt deres hunde og katte til mig. Dyrlægen fortalte, at langt de fleste kom med mindre ubetydelige bekymringer for dyrene, og at mange udelukkende kom for at blive bekræftet i, at de passede godt på deres dyr, hvilket er i overensstemmelse med erfaringerne fra Projekt Udenfors dyrlæger (se side 35). Jeg tolker dette med Honneths begreb, som at dyrlægen er et sted, hvor de hjemløse og andre udsatte borgere søger og ikke mindst får *solidarisk anerkendelse*. R og F beskriver det på denne måde:

SJL: ”I kommer jo også på hundeværkstedet med drengene (hundene). Hvad betyder det at komme sådan et sted. I forhold til at komme hos en almindelig dyrlæge?”

R: ”Det er bedre”

F: ”Man bliver mødt i øjenhøjde, og så er man selv mere åben, når man kan tillade sig at være det. Man kan tillade sig at snakke. Man glemmer ikke at sige noget til dyrlægen.”

F: ”Man bliver ikke nervøs”.

R: ”Nej man kan slappe af og tage en kop kaffe. Og så går man ud og venter. Og hvis der er noget man har glemt at spørge om, går man ind igen. Det er ikke noget med, at det koster 700 kr. ekstra. Det kan de godt finde på hos nogle dyrlæger.” (Interview med R og F 09.05.2013:4-5)

Dyrlægen er således et trygt sted for R og F. Et sted hvor de føler, at de bliver mødt og kan tale og spørge frit. Jeg kunne tydeligt mærke, at dette fik dem til at vokse som mennesker. Det giver dem

¹⁴ Jeg har i mit daglige arbejde intet med selve dyrlægedagene at gøre, så det var første gang, jeg havde mulighed for at være tilstede sammen med dyrlægen og observere.

selvværd, som Honneth også beskriver med reference til Meads interaktionistiske udviklings psykologi.

Dilemmaer ved anerkendelse

Der er, som dokumenteret i min rundringning, meget få institutioner efter Servicelovens § 110 i Danmark, hvor dyr og særdeles hunde er tilladt og dermed bliver anerkendt som en vigtig del af at hjælpe den hjemløse. Dette stiller de få steder i et væsentligt dilemma, såfremt de af forskellige årsager bliver nødt til at give en beboer en midlertidig karantæne eller et decideret forbud mod at bo eller opholde sig på stedet. For hvor skal den hjemløse søge hen? Forstanderinde Elise Larsen fra Møltrup optagelseshjem beskriver det således og kommer samtidig ind på problematikken, som jeg tidligere har beskrevet, når borgeren skal videre i egen lejlighed: *”Og der er jo det problem, at en udvisning af dem, faktisk er værre for en med hund. Altså hvis man får en karantæne på en eller anden måde. Så er ham med hunden faktisk dårligere stillet, end den der ikke har hund, for de kan jo ikke få hunden med til x antal steder. Det samme er, når de skal have en lejlighed. Det er svært at få en, hvor hunden må være, og man kan ikke stationere hunden her. Ejeren skal være til stede. Dog ser vi bort fra, hvis en bliver syg og indlægges, at en anden passer den”* (Interview med Elise 31.05.2013: 2)

Et andet problem, som Honneth også er blevet kritiseret for af blandt andet Nancy Fraser, er, hvorvidt alt skal anerkendes (Juul, 2010: 197)? For der er selvfølgelig hjemløse, der ikke behandler deres dyr godt. Enten fordi de aldrig burde have haft dyr eller på grund af misbrug eller psykisk sygdom midlertidigt ikke er i stand til at tage vare på dyret til trods for gode intentioner. Jeg har ikke mødt disse hjemløse på mine besøg eller ved observation. Men jeg ved de findes, og er fuldt ud bevidst om, at det er dem, der holder sig væk, når en nysgerrig studerende begynder at stille spørgsmål. Ligesom de ej heller kommer til dyrlægedage eller på steder som Møltrup, der stiller krav til, hvordan beboerne behandler deres dyr, og som Elise beskriver: *”Hvis fornemmeste job det er at sige: ”At du skal huske at passe dine dyr”* (Interview med Elise 31.05.2013: 2). I min optik anerkender medarbejderne på Møltrup netop dyrets betydning ved at gøre opmærksom på det og stille krav. Anerkendelse er netop ikke det samme som en laissez-faire tilgang overfor dyrene og menneskene.

Jeg er enig med Søren Juul, når han i hans forståelse af anerkendelsesbegrebet argumenterer for, at ikke alt bør anerkendes, og at krænkelse er uundgåelige - især i gråzonen mellem hjælp og magt

(Juul, 2010: 196-197). I eksemplet med hundene på Møltrup, kan det, at gøre opmærksom på, at en beboer ikke passer sin hund, fremstå, som en umiddelbar krænkelse for vedkommende. Det kan dog også ses som en anerkendelse af hundens betydning og et forsøg på hjælp og terapeutisk effekt. Det hele må i min forståelse afhænge af den kontekst, det bliver sagt i, med hvilken intention og stemmeleje det bliver sagt, og om vedkommende, der siger det, spørger ind til årsagen, og efterfølgende får en ligeværdig dialog med beboeren.

Set i lyset af at så få forsorgshjem og herberger tillader dyr, og de fleste steder begrunder det med potentielle konflikter mellem beboere og personale, samt dilemmaet ved at skulle stå med et dyr, der er blevet efterladt eller ikke bliver passet, er Møltrups eksempel og tilgang vigtig at fremhæve. Det er samtidig vigtigt at pointere: at Møltrup opkræver 10 kr. pr nat for en hund, at der skal fremvises eller anskaffes dokumentation for den lovpligtige hundeforsikring, samt at beboerne skriver under på, at såfremt der sker noget med dem selv, eller de tager af sted uden hunden, overgår ansvaret til Møltrup. Hvilket vil sige, at Møltrup kan vælge at få hunden aflivet eller videreformidlet. I forhold til hunde, der ikke har det godt, er ejerne og Møltrup på lige fod med den øvrige danske befolkning underlagt Dyreværnsloven og skal dermed opfylde blandt andet § 1 og § 2, hvor det står skrevet at:

”Dyr skal behandles forsvarligt og beskyttes bedst muligt mod smerte, lidelse, angst, varigt men og væsentlig ulempe.

Enhver, der holder dyr, skal sørge for, at de behandles omsorgsfuldt, herunder at de huses, fodres, vandes og passes under hensyntagen til deres fysiologiske, adfærdsmæssige og sundhedsmæssige behov i overensstemmelse med anerkendte praktiske og videnskabelige erfaringer.” (LBK nr. 252 af 08.03.2013)

Møltrup oplever meget få konflikter og yderst sjældent, at hundene ikke bliver passet. Dette kan, udover tilgangen til beboerne og dialogen omkring deres dyr, skyldes et faktum, jeg har oplevet gentagne gange. De hjemløse passer på hinandens hunde, hvis en har *”en dårlig dag”*. Og de er ikke blege for at sige til hinanden, såfremt en *”skal tage sig sammen”*, eller *”tage det roligt”* med at drikke af hensyn til hunden, uden at det ender i de store konflikter. Der er således stor intern justits blandt hjemløse hundeejere.

Jeg er bevidst om, at mange forsorgshjem er bygget for mange år siden¹⁵ og ofte har små værelser, der ligger dør om dør på lange gange, hvilket kan gøre det problematisk, såfremt mange beboere holder dyr. Men jeg vil med dette speciale opfordre til, at der ved nybyggerier overvejes at skabe plads til alle – også dyrene. Et eksempel på dette, er det nybyggede forsorgshjem Skjoldbo i Esbjerg for unge mellem 18-29 år, hvor der netop er opført små klyngebebyggelser med egen udgang og samtidig tilladt dyr (se billedet bilag 3) <http://skjoldbo.esbjergkommune.dk/>. Skjoldbo åbnede i november 2012, så erfaringerne med dyr er sparsomme, da der indtil videre kun har boet en hund og en kat (se bilag 1). Men der er blandt andet taget det forbehold, at en medarbejder med allergi ikke skal gå ind på værelser med dyr, hvilket ledelsen har gjort beboerne opmærksom på. Dette har der ifølge forstanderen ikke været problemer med, da beboerne har forståelse herfor, og mødes med medarbejderen udenfor eller på kontoret. Jeg tolker dette med Honneths ord, som at der er tale om gensidig anerkendelse, fordi begge parter tager højde for hinandens situation.

Jeg vil dog til sidst pointere, at anerkendelse af hjemløses relation til deres dyr i min optik, ikke implicerer, at dyr med det samme skal tillades på samtlige forsorgshjem, da anerkendelse af dyr kan krænke andre beboere, hvis de f.eks. er angst for dyr. Der kan dermed opstå en kamp om anerkendelse, når kravene kolliderer. Denne kamp implicerer, at der er behov for god dømmekraft, som Søren Juul påpeger, og at denne baseres på dialog med alle parter, og en anerkendende tilgang.

¹⁵ F.eks. blev Saksenhøj bygget i 1866 (Brandt 1996 :5)

Kapitel 6 – Konklusion og Perspektivering

I dette kapitel vil jeg på baggrund af en kort gennemgang af formålet med undersøgelsen, problemstillingen og de empiriske fund besvare problemformuleringen i en konklusion. Jeg vil endvidere perspektivere undersøgelsen og dens resultat samt komme med anbefalinger til praksis. Sidstnævnte er vigtig i en kritisk undersøgelse, da det er her *bør* træder frem.

Konklusion

Jeg startede dette speciale med en hypotese om, at dyr virker som en barriere og en ekskluderende faktor, når udsatte mennesker har behov for hjælpesystemet, da næsten ingen tilbud inkluderer kæledyr. En hypotese der blev baseret på mit eget faglige kendskab til og dermed hermeneutiske forforståelse om udsatteområdet som socialrådgiver gennem seks år på henholdsvis forvaltnings- og gadeplan.

Jeg havde et ønske om åbent og fænomenologisk at undersøge og forstå, hvad der for mig fremstod som en helt særlig relation mellem menneske og dyr. Samt analysere hvilke konsekvenser de manglende tilbud og den dermed manglende anerkendelse af relationen havde ud fra en kritisk, hermeneutisk og Honneth inspireret antagelse om, at anerkendelse er en grundlæggende betingelse for at et menneske kan realisere sig selv, udvikle et stærkt selvforhold og leve et godt liv

For at begrænse undersøgelsen valgte jeg hjemløseområdet, da det er her min interesse ligger, og fordi jeg, som tilhænger af kritisk teori, mener, at forskningsmiljøet har en helt særlig forpligtelse overfor disse mennesker i at beskrive, hvordan tingene *er*, men især også hvordan de *bør* være. Jeg havde og har således et emancipatorisk sigte med dette speciale!

Jeg startede specialet med en litteratursøgning, der hurtigt viste, at der stort set ingen dansk forskning fandtes. Dette bekræftede mig i, at det var et vigtigt emne at undersøge i dybden. Herefter foretog jeg en rundringning til samtlige 62 danske forsorgshjem og herberger. Jeg kunne, på baggrund af denne rundringning konstatere, at der ud af 2100 pladser fandtes ca. 30 pladser fordelt på otte steder, hvor det var tilladt at medbringe et dyr. Dette bekræftede således min forforståelse omkring manglende tilbud og manglende rummelighed i det danske hjælpesystem.

På baggrund af min undersøgelse, hvor jeg ud fra et kvalitativt forskningsdesign og interview med otte nuværende og tidligere hjemløse samt observation og interaktion på gadeplan, dag- og

døgntilbud for hjemløse, særlige projekter og en enkelt happening, kan jeg konkludere følgende i forhold til problemstillingen, der lød således:

Hvad kan tilknytning til kæledyr betyde for hjemløse?

Og

Hvad kan hjælpesystemets manglende rummelighed overfor kæledyr indebære for mulighederne for at hjælpe dem?

Dyrene, der i alle otte tilfælde er hunde, bliver beskrevet som børn, søskende og makker, udgør de nærmeste relationer for de hjemløse. De kompenserer for manglende eller tabte nære menneskelige relationer og opfylder således behovet for kærlighedsanerkendelse, jævnfør Honneths teori. Hunden er der altid. Den dømmes ikke, stiller ingen spørgsmålstejn eller bliver såret. Den giver kærlighed og vigtigst af alt, den tager i mod kærlighed. For det er lige så vigtigt for de hjemløse, som for alle andre mennesker, både at give kærlighed og at modtage kærlighed, hvilket bekræfter, at reel anerkendelse, jævnfør Honneth, altid er gensidig.

Der er ofte en frelserhistorie gemt i fortællingen, om hvordan de hjemløse har anskaffet sig/reddet dyrene. Historierne om hundene bliver således et positivt *narrativ* for deres ejere, i en verden der ellers har været og er fyldt med dårlige oplevelser. Et narrativ om ansvar, samhørighed og forpligtelse. Ord, der sjældent forbindes med det at være hjemløs. Men som ejerne bygger deres positive selvforståelse på.

Frelserhistorien er igen også gensidig, da dyrene virker som forbyggende faktorer for de hjemløse i form af at mindske misbrug, kriminalitet og selvmordsforsøg, da relationen og ansvaret for dyret, er det vigtigste i deres livsverden.

At den manglende rummelighed overfor dyrene i hjælpesystemet bliver opfattet som en krænkelse, og dermed ikke kun er med til at gøre det svært for hjælpesystemet at hjælpe de hjemløse, men decideret er med til at ekskludere dem yderligere, er tydeligt i mine interview med de hjemløse.

Bortset fra beboerne på Møltrup, der har været heldige at kunne tage deres hunde med på forsorgshjem, giver alle andre udtryk for krænkelseserfaringer i form af fortællinger om sagsbehandlere, der har givet udtryk for ikke at forstå relationen og endda har bagatelliseret den, har

afvist at hjælpe både de hjemløse og dyret og sågar har tilbudt at betale for en aflivning af dyret. Disse erfaringer bliver genfortalt med spontan vrede, uretfærdighedsfølelse og i nogle tilfælde ren opgivenesshed, hvilket er tydelige appeller om anerkendelse, jævnfør Honneth.

Konsekvenserne af ikke at blive forstået, accepteret eller at kunne modtage et samlet hjælpetilbud til både sig selv og dyret medfører, at de hjemløse vælger at gå og klare sig selv, hvilket for de flestes vedkommende medfører yderligere eksklusion. Det hjælpesystem, der er bygget med formål om at hjælpe de hjemløse, er således via den manglende solidariske anerkendelse overfor deres livsstil med dyr med til at ekskludere dem yderligere. Hvilket er et paradoks.

Omvendt er anerkendelse af relationen mellem hjemløs og dyr samt rummelighed i form at inkludere dyret i foranstaltningen eller handleplanen, med til at inkludere de hjemløse i samfundet, give dem en ny start og en anerkendelse fra hjælpesystemet. Et eksempel på dette, som er nævnt i undersøgelsen, er den unge kvinde, der fra enten at bo på gaden med sine forskellige hunde over tid eller fra at være afhængig af mænd, efter et ophold på et krisecenter og medfølgende plejefamilie til sin daværende hund for første gang har sin helt egen lejlighed, hvor hunden må bo, nu er begyndt at fokusere på fremtiden og uddannelsesmuligheder frem for overlevelse fra dag til dag.

Jeg kan dog også konkludere, at der kan opstå dilemmaer og kolliderende anerkendelses krav, når hjælpesystemet inkluderer dyr i tilbud og handleplaner, hvilket, jeg med inspiration fra Søren Juul kan påpege, kræver god dømmekraft baseret på et ideal om et solidarisk samfund, en dialog med alle parter og en anerkendende tilgang, for at håndtere disse situationer.

Det er vigtigt til sidst i konklusionen at påpege, at nærværende speciales endelige mål ikke er at komme med konkrete udførlige løsningsmodeller på problemstillingen i forhold til den manglende rummelighed i hjælpesystemet over for dyr og yderligere eksklusion af hjemløse. Det er derimod at bidrage med de hjemløses egne perspektiver, i håbet om at få skabt en debat på området blandt socialarbejdere og politikere, og at få pointeret at det for nogle hjemløse *"Ikke bare er en hund!"*

Perspektivering/Anbefalinger

Da jeg som mange gange nævnt har en kritisk tilgang til at foretage undersøgelser, vil jeg, udover endnu engang at pointere, at det for nogle hjemløse *"Ikke bare er en hund!"*, og opfordre til at hjælpesystemet anerkender dette, nu komme med mine øvrige anbefalinger ud fra min undersøgelse og mine fund.

For det første vil jeg opfordre til, at SFI ved næste hjemløsetælling i 2015 inkluderer et afkrydsningsfelt, om hvorvidt den registrerede person har et dyr og i givet fald hvilket. På den måde vil der kunne estimeres, hvor stort problemet med manglende pladser til dyr reelt er på hjemløseområdet.

For det andet har jeg bevist, at der er et samfundsøkonomisk paradoks i at betale for udgifter til et ophold på et forsorgshjem i stedet for til boligindskud. Jeg vil derfor stærkt opfordre til, at hjælpesystemet ser problemstillingen hjemløshed i et helhedsorienteret samfundsøkonomisk syn og for eksempel begynder at tænke løsninger på tværs af tilbuddene i Serviceloven og de økonomiske støtte foranstaltninger i Lov om aktiv socialpolitik.

For det tredje mener jeg, at kommunerne *bør* lægge pres på de almene boligforeninger, så de bliver mere rummelige og dermed for *alle* mennesker - Også personer med dyr! Da en del af problematikken med hjemløshed udelukkende skyldes manglende passende billige boliger. Jeg er dog fuldt ud opmærksom på, at en anden del skyldes helt andre årsager af mere individuel karakter, som ikke har været nærværende speciales interessefelt.

Endelig vil jeg gøre opmærksom på, at det efter min mening tenderer diskrimination at afvise personer med muskelhunde i boligselskaber og på forsorgshjem uden hensynstagen til, at disse hunde, såfremt de er født eller indført før 17.03.2010, ikke er ulovlige. Jeg vil påpege, at Fødevareministeren også *bør* indtænke bolig- og hjemløseproblematikken i sin gennemgang og revurdering af hundeloven i det kommende efterår.

Litteraturliste

Bøger, artikler med videre.

- Ankestyrelsen (2012) ” Brugere af botilbud efter Servicelovens § 110. Årsstatistik 2012”
Ankestyrelsens statistikker. København.
http://www.ankestyrelsen.dk/Page_Pic/pdf/Botilbudsstatistik_2012_18_04_2013_14_35.pdf
(hentet 02.06.2013)
- Antonovsky, Aaron (2000) ”*Helbredets mysterium: at tåle stress og forblive rask*” Hans Reitzels Forlag. København.
- Brandt, Palle (2006) ”*Fra Anstalten til Saksenhøj*”
- Bech-Jørgensen, Birte (2003): ”*Ruter og rytmer – Brobyggerne, frontfolket og de hjemløse*” Hans Reitzels Forlag. København.
- Becker, Howard S. (2005) *Outsidere - Studier i Afvigelses sociolog.* Hans Reitzels Forlag. København.
- Flynn, Clifton P. (2002) ”*Battered Women and Their Animal Companion*” Society and Animals, Vol. 8. Number 2. (pages 99-127)
- Goffman, Erving (1975) *Stigma.* Gyldendal. København.
- Hesselborg, Heidi, Boje-Kovac, Bense og Benjaminsen, Lars (2011): ”*Hjemløshed i Danmark – National kortlægning*” SFI. København.
- Honneth, Axel (2006): ”*Kamp om anerkendelse – Sociale konflikters moralske grammatik*”. Hans Reitzels forlag. København.
- Hutchinson, Gunn S. og Oltedal, Siv (2006) ”*Modeller i socialt arbejde*”.. Hans Reitzels Forlag. København.

- Høilund, Peter & Juul, Søren (2005) *"Anerkendelse og dømmekraft i socialt arbejde"*. Hans Reitzels Forlag. København.
- Irvine, Leslie (2013) *"Animals as Lifechangers and Lifesavers: Pets in the Redemption Narratives of Homeless people"* Journal of Contemporary Ethnography, vol. 42 (pages 3-30)
- Jacobsen, Michael H, Jørgensen, Anja & Svendsen-Tune, Stine (2002) *"Sensitiv sociologi. Undersøgelser af udsatte og udstødte mennesker"* I: Michael Hviid Jacobsen, Søren Kristiansen og Annick Prieur (red) 2002 *"Liv, fortælling, tekst. Strejftog i kvalitativ sociologi"* Aalborg Universitetsforlag. Aalborg.
- Jensen, Carsten S (2007): *"Hvad nyt? En velfærdsstat med middelalderlige rødder"* I Pedersen, Klaus (red) 2007: *"13 historier om den danske velfærdsstat"*. Syddansk Universitetsforlag. Odense.
- Jensen, Sune Q (2012): *"Kvalitativ subkulturforskning – At studere kulturel kreativitet på samfundets bund"* I: Jacobsen, Michael W. & Jensen, Sune Q. (2012): *"Kvalitative udfordringer"*. København. Hans Reitzels Forlag.
- Juul, Søren og Pedersen, Kirsten. B. (2012) *"Samfundsvidenskabernes Videnskabs Teori. En Indføring"*. Hans Reitzels Forlag. København.
- Juul, Søren (2010) *"Solidaritet: anerkendelse, retfærdighed og god dømmekraft"* Hans Reitzels Forlag. København.
- Kvale, Steinar (2007) *"InterView. En introduktion til det kvalitative forskningsinterview"* Hans Reitzels Forlag. København.
- Larsen, Stine Juul (2012) *"Hjemløshed i et historisk komparativt perspektiv"* Kandidatuddannelsen i socialt arbejde. Modul 4. Fremsendes ved henvendelse til sjla10@student.aau.dk
- Lützen, Karin (2007): *"Den borgerlige filantropi som forudsætning for velfærdsstaten"* I Pedersen, Klaus (red) 2007: *"13 historier om den danske velfærdsstat"*. Syddansk Universitetsforlag. Odense.

- Nyhus, Lone (2011) "*Dyr som terapi*" Socialpsykiatri. Nr. 2. 2011. Socialstyrelsen. København.
- Olsen, Henning (2003) "*Kvalitative analyser og kvalitetssikring*" I Sociologisk forskning nr. 1.
- Palley, Lori S, O'Rourke, Pearl P and Niemi, Steven M. (2010) "*Mainstreaming Animal-Assisted Therapy*" ILAR Journal vol. 51 nr. 3 (pages 199-207)
- Pedersen, Ingeborg og Christine Olsen (2011) "*Grønn omsorg og samhandling med dyr for bedring i psykisk helse*" I Borge, Lisbet, Martinsen, Eigil og Moe, Toril (red.) "*Psykisk helsearbeid- mer enn medisiner og samtaleterapi*" Fagbokforlaget Vigmostad og Bjørke AS. Bergen.
- Rambøll og SFI (2013): "*Hjemløsestrategien. Afsluttende rapport.*" <http://www.socialstyrelsen.dk/udsatte/hjemloshed/hjemlosestrategi> (Hentet 22.07.2013)
- Risley-Curtis, Christina (2010) "*Social Work Practitioners and the Human-Companion Animal Bond: A National Study*" Social Work vol. 55. Jan 2010. Pages 38-46)
- Singer, Randall , Hart, Lynette & Zasloff, Lee (1995) "*Dilemmas Associated with rehousing Homeless People who have Companion Animals*" Psychological Reports, vol. 77 P (851-857)
- Skytte, Marianne (2008) "*Livshistorier som videnskilde i socialt arbejde*" I: Jacobsen, Michael H. og Pringle, Keith (red) "*At forstå det sociale –sociologi og socialt arbejde*". Akademisk Forlag. København.

Love :

- Dyreværnsloven (Lovbekendtgørelse nr. 252 af 08.03.2013)
- Lov om aktiv socialpolitik (Lov nr. 455 af 10.06.1997)

- Lov om hunde (Lov nr. 717 af 25.06.2010)
- Lov om individuel boligstøtte (Lovbekendtgørelse nr. af 34 af 18.01.2013.)
- Lov om social service (Lov nr. 573 af 24.06.2005)
- Lov om en aktiv beskæftigelses indsats (Lov nr. 1380 af 23.12.2012)

Hjemmesider:

- Danmarks Statistik (2000) "Nyt fra Danmarks Statistik" nr. 499. 13.12.2000.
www.dst.dk/pukora/epub/Nyt/2000/NR499.pdf (hentet 10.02.2013)
- Dyrenes beskyttelse (2012): "Regnskab 2011" <http://www.dyrenesbeskyttelse.dk/regnskab>
(Hentet 10.02.2012)
- www.delta.org (Hentet 20.02.2013)
- www.dkk.dk (Hentet 10.02.2013)
- <http://jslpublications.dk/viewpage.jsp?id=EDBBF1F3-AF45-5BA7-5D64-CE6BBDBA3619>
(Hentet 10.02.2013)
- www.sm.dk/Temaer/socialt-omraade/Udsatte-voksne/hjemloese/Sider/Strategi-for-afskaffelse-af-hjeml%C3%B8shed.aspx (Hentet 17.02.2013)
- www.perroneniguldborgsund.dk (Hentet 01.03.2013)
- www.morgencafeen.dk/ (Hentet 01.05.2013)
- www.moltrup.dk (Hentet 07.07.2013)
- www.saksehøj.dk (Hentet 07.07.2013)
- www.besøgshunde.dk (Hentet 07.07.2013)

- <http://udenfor.dk/dk/menu/nyheder/de-hjemloses-hunde-er-sunde-og-raske> (Hentet 14.07.2013)
- www.skjoldbo.esbjergkommune.dk/ (Hentet 26.07.2013)
- <http://www.sm.dk/noegletal/socialt-udsatte/Socialt-udsatte-voksne/Sider/Start.aspx> (Hentet 27.07.2013)

Billagsfortegnelse:

- Bilag 1: Skema over muligheden for at holde kæledyr på danske forsorgshjem og herberger.
- Bilag 2: Oplag til morgencafeen for hjemløse
- Bilag 3: Billede af de nybyggede klyngeboliger på Forsorgshjemmet Skjoldbo.

Bilag 1

Forsorgshjem/Herberg	Dyr tilladt	Erfaring / Begrundelse
Overmarksgården Dyrehavevej 175 6000 Kolding Tlf: 75 52 17 55	Nej	• Har ikke de fysiske rammer til det. • Hensynet til andre beboere.
Pensionatet Stormly Jerrigsgade 38-42 6710 Esbjerg V TLF: 75 15 32 34 (Beskyttet pensionat kun for kvinder)	Fugle er tilladt.	• Beboerne har stor glæde ved at have fuglene med. Eneste problem er, hvis de larmer meget og generer de andre beboere. • Der tillades ikke andre dyr, da pladsforholdene ikke er til det (små værelser) • Der er dog blevet gjort undtagelser i få dage, indtil der er fundet en løsning for dyret.
Center Bøgely Storegade 18 6800 Varde TLF: 75 21 05 55	Nej	• Det var tilladt at medbringe dyr indtil for 5 år siden, men pga skærpede hygiejne regler er det ikke længere tilladt.
Skjoldbo Esbjerg Randersvej 44 6700 Esbjerg Tlf: 76 16 48 60	Ja (Har haft 2 beboere med dyr indtil videre (1 kat og 1 hund))	• Dyrt for beboerne, da det kræver forsikring, chipning af dyret mv. for at bo der. • 1 medarbejder med allergi behøver ikke at gå ind i beboernes lejlighed. • Godt med små lejligheder med egen udgang.
Forsorgshjemmet Esbjerg Exnersgade 47B 6700 Esbjerg Tlf. 76 16 21 00	Nej	• Henviser til andre. Især store Dannesbo
Dalhofsminde Slivsø 1, Hoptrup Haderslev, 6100 Tlf: 74 57 52 12	Nej	• Har for 12-14 år siden tilladt hunde, men ej mere da man oplevede at brugerne "glemte" deres hunde.
Kirkens Korshærs Herberg Benediktsgade 23 Odense C, 5000 Tlf: 66 12 15 93	Nej	• Tillod hunde i 90'erne, men oplevede at hundene ikke blev passet og blev sky og aggressive til fare for de andre beboere og personale.
Forsorgscenter Sydfyn Stenpladsen 5 Svendborg, 5700 Tlf: 62 23 65 23	Nej	• Henviser til andre • Årsag: Værelser er ikke egnet. (Bange for misvedligehold). • Hensyn til andre beboere.
Store Dannesbo Bryllevej 20	JA	• 4 deciderede hundeplasser. • God erfaring

Odense SV, 5250 Tlf: 65 96 12 82		
Pensionatet for Stofmisbrugere Ørderup Kirkevej 50 6520 Toftlund TLF: 78 83 12 00	Helst Ikke	• Der er en vurderings sag. Indtil videre har sedet sagt ja en gang. • Problem da dyret skal blive inde på værelset og beboeren ikke kan benytte fællesarealerne. Beboeren flyttede hurtigt igen.
Flydedokken Vester Voldgade 19 7000 Fredericia TLF: 75932411	Ja	• Har kun erfaring med en beboer. • Godt forløb, da vedkommende kunne bo i en skurvogn på matriklen.
Refugium Nørrebrogade 60 6700 Esbjerg TLF: 76163610	Nej	• Har tidligere tilladt dyr, men pga konflikter omkring dyrene og risikoen for overfølsomhed blandt andre beboere, har man fravalgt det igen.
Svendstrupgård Lejrevej 10 9230 Svendstrup TLF: 98 38 25 55	Nej	• Det er et stort sted, og man er bange for at det ville gribe om sig. ("ikke blive en zoologisk have") • Dog 1 undtagelse i en weekend, indtil hunden kunne blive passet.
Kirkens Korshærs Herberg Forchhammervej 13 9000 Aalborg TLF: 98 13 18 54	Nej	• Hensynet til andre, og spørgsmålet om hvem der skal passe dyrene, hvis beboeren ikke kan.
Nørbygaard Nørbyvej 4 7730 Hanstholm TLF: 99 17 25 00	Nej	• Dyr var tilladt indtil for 15 år siden. • Hunde kunne bo i hundegårde, men beboerne tog dem med ind, hvilket skabte konflikter.
Boformen Aas Åsvej 39 Thisted, 7700 Tlf: 97 64 51 70	Nej	• Sådan har det altid været.
Vibohøj Rørsangervej 1 Viborg, 8800 Tlf: 87 87 75 00	Nej	• Har ikke plads
Forsorgshjemmet Godrun Hedevej 2A, Hjøllund Hampen, 7362 Tlf: 89 70 53 50	Ja	• 2 pladser hvor det er tilladt at have hund (Minus listehunde). Hundene bor dog adskilt fra ejeren i en slags kennel. • Beboerne er glade for at kunne tage dem med. • Nogle forløb er gået godt andre ikke så godt. Afhænger af beboernes evne til at tage sig af hundene. • Svært hvis dyrene ikke bliver passet

		ordentligt.
Tre Ege Årslev Møllevej 15 8220 Brabrand TLF : 87 13 20 00	Ja siden 2011	• 3-4 hunde af gangen. Også listehunde. • Hundene skal være chippet og forsikret. • Positivt overrasket over, hvor godt det fungerer. • Eneste problem er at det er svært at hjælpe borgere med muskelhunde videre. Da boligselskaberne ikke vil have dem. • PT har de en borger, der så at sige sidder fast med sin muskelhund af racen Amerikansk Staffordshire Terrier.
Forsorgshjemmet Østervang Trankær Mosevej 25 Tranbjerg J, 8310 Tlf: 86 29 22 55	Nej Men diskuterer det løbende om det det skal tillades	• Gør udtagelser, hvis der er en løsning inden for få dage.
Ellengaarden familie Pension Bethesdavej 81 8200 Århus N TLF: 89 40 10 50	Nej	• De fysiske rammer • Hensynet til andre beboere - især allergi • Mange familier med børn
Hjørnestenen Søren Møllers Gade 5B Randers, 8900 Tlf: 89 15 73 10	Ja – 1 plads i en hundegård udenfor.	• Har indført faste krav, om at der skal betales et symbolsk beløb for at have hunden med. Herudover skal der betales forsikring og hunden skal vaccineres og chippes, hvis den ikke er det. • Erfaring med at beboere med hund bliver boende længere, da det er svært at finde bolig.
Blå kors pensionat Møllegade 35 7400 Herning TLF: 96 28 54 55	Nej	• De fysiske rammer (små værelser) • Beboernes funktionsniveau • Dog individuelle undtagelser i udslusningsboligerne.
Blå Kors Varmestue Bethaniagade 30 Herning, 7400 Tlf: 96 28 54 30	Nej	• Tidligere var der hundehuse i tilknytning til varmestuen/nødovernatningspladserne. Men disse blev ikke holdt ved lige og rengjort af dem der overnattede, hvorfor de blev nedlagt.
Forsorgshjemmet Skovvang Herningvej 74 7500 Holstebro	Nej	• Tillod tidligere hunde i en hundegård, men oplevede at en hund blev efterladt, hvorefter det

Telefon: 96 11 36 36		blev forbudt.
Det sociale døgncenter Sølyst Sundvej 96 8700 Horsens TLF: 75 61 84 88	Nej	• Manglende plads • Hygiejne • Sikkerhed • Har dog lavet en enkelt dispensation ift en blind med førerhund.
Møltrup Optagelseshjem Møltrupvej 70, 7480 Vildbjerg Telefon: 97 13 18 00	Ja – 10 pladser	• Gode erfaringer • Dyrene er det kæreste eje. • Beboerne passer hinandens dyr. Beboere uden dyr er også glade • Ingen problemer ift personale
Borgerskolen KFUM Skolegade 12 Lemvig, 7620 Tlf: 96 63 19 80	Nej	• Førhen tillod man mindre dyr som fugle og marsvin. Men oplevede at beboerne ikke tog dem med når de flyttede, hvorfor det ikke længere er tilladt.
Botræningstilbudet Lysbro (En del af Forsorgshjemmet Godrum) Herningvej 44, 8600 Silkeborg Telefon: 38415302	Nej (har dog en huskat)	• De fysiske rammer
Sønderskovhjemmet Skovstræde 7 Toreby L., 4891 Tlf: 54 86 90 54	Nej	• De fysiske rammer • Hygiejne • Beboerne må dog gerne have besøg af deres dyr, når de bliver passet af andre
Forsorgshjemmet Saksenhøj Nørrevang 24 4960 Sakskøbing TLF: 54 73 30 00	Ja/Nej	• Ikke på selve forsorgshjemmet men i 3 tilknyttede skurvogne og i de alternative boliger (Marianelund)
Forsorgshjemmet Karlsvognen Jernbanevej 29A Holbæk, 4300 Tlf: 72 36 40 70	Nej	• Sådan har det altid været. • Hensynet til andre beboere.
Forsorgshjemmet Toften Holbækvej 16 4200 Slagelse Tlf. 58 52 72 22	Nej	• De fysiske rammer • Hensynet til andre • Den enkelte beboers funktions niveau
Roskildehjemmet Gammelgårdsvej 1B 4000 Roskilde TLF: 46 36 90 00	Nej	• Sådan har det altid været
Forsorgshjemmet Havnen	Nej	• Havde hundegård førhen, men

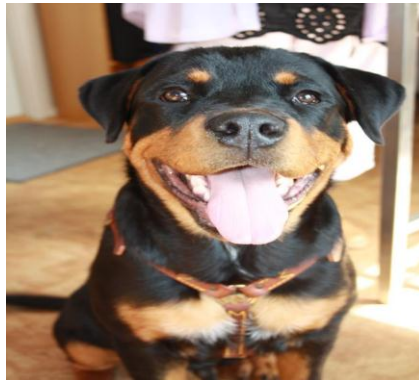
Niels Nielsensgade 6 4990 Nakskov TLF: 54953006		problem at hund og ejer ikke kunne være adskilt, hvorfor hundene gøede.
Skansegården Skansevej 2C Hillerød, 3400 Tlf: 51 54 76 12	Nej	Sådan har det altid været
Mændenes hjem Lille Istedgade 2 1706 København V Telefon: 33 24 39 04	Ja i dagtimerne, på kontaktstedet, men ikke om natten	Henviser til Herberget i Hillerødsgade
Herberget Overførstergården Jægersborg Allé 139 Gentofte, 2820 Tlf: 39 76 35 15	Nej	Sådan har det altid været.
Blå kors pensionatet Ludvig Hegners alle Tåstrup TLF 43 99 81 71	Nej	- Hensynet til andre beboere + personale (allergi) - Sådan har det altid været
Egmontgården Svendborggade 1, 1. sal København Ø, 2100 Tlf: 33 17 49 86	Nej	Sådan har det altid været
Specialinstitutionen Forchhammervej Forchhammersvej 18 1920 Frederiksberg C TLF: 35 36 22 85	Ja i dagtimerne, men hunden skal være i snor og udenfor.	Sådan har det altid været
Kirkens korshær herberg Gl. Køge Landevej 137 2500 Valby Telefon: 36 30 43 21	Nej	Sådan har det altid været
Krisecenter Gavergården (§100 jf. Ankestyrelsen) Dannebriggsgade 34 1660 København V TLF: 33218811	Nej til hunde og katte Men undtagelser, hvis mindre dyr i bur	Anbefaler dog at der altid findes en anden løsning.
Krisecenter Baltic Dortheavej 71 København NV, 2400 Tlf: 38 34 03 33	Nej	Hensynet til andre -især allergi og faktummet at nogle børn er bange for hunde.
Hjælpecenter Lindevangen Lindevangs Allé 7 Frederiksberg, 2000 Tlf: 38 86 40 61	Nej	Henviser til Hillerødsgade
Lærkehøj Lindevangs Allé 9 Frederiksberg, 2000 Tlf: 38323200	Nej	Henviser til Hillerødsgade

Krisecenter Den Åbne Dør (§110 jf. Ankestyrelsen) Hedebygade 30 1754 København V TLF: 33249103	Nej	• Stor udskiftning blandt beboerne. • Hensynet til andre – især allergikere.
Kfums kollegium August Gardesvej 9 2300 København S Telefon: 32 54 54 07 / 32 54 59 49	Nej	• Spørgsmålet om Hvem der har ansvaret for dyret, ved indlæggelse, afsoning mv.
Bocenter Sundholm Sundholmvej 14a 2300 København S Telefon: 33 17 66 95	ja	• 4 pladser/værelser. Man må godt have flere hunde på et værelse. • Beboerne er glade. De er gode til at passe på dyrene. • Kunne godt bruge flere pladser.
Hørhuset Hørhusvej 5 2300 København S Telefon: 32 55 56 22	Nej	• Sådan har det altid været • Dog har man et fuglevoliere i fællesrummet.
Klostermosegaard (kvinde krisecenter) Klostermosevej 117 3000 Helsingør Telefon: 49 22 02 82	Nej	• Sådan har det altid været
Kofoeds Skole Nyrnberggade 1 København S, 2300 Tlf: 32 68 02 00	Nej	• De fysiske rammer. De ville være anderledes, såfremt beboerne f.eks. havde værelse med egen udgang som i de skæve boliger. • For at undgå eventuelle konflikt situationer mellem beboerne og mellem dyrene.
Kvindehjemmet i København Jagtvej 153B 2200 København N TLF: 35819845	Nej	• Sådan har det altid været
Lænke pensionatet Byparkvej 87 2600 Glostrup Tlf: 43 43 15 97	Nej	• Har prøvet et par gange at tillade hunde, men har erfaring med at det skaber konflikter blandt beboerne.
Tørnehøjgaard Klausdalsbrovej 271 2730 Herlev Telefon: 39 57 61 15	Nej	• Hensynet til andre (allergi) • Faciliteterne – meget små værelser
Forsorgshjemmet Solvang Nordre Ringvej 67, 2600 Glostrup Tlf. 43 96 86 55	Nej	• Sådan har det altid været. • Har haft problemer med at beboerne forsøger at smugle dem ind.

Forsorgshjemmet Næstved Marskvej 22 C 4700 Næstved TLF: 55 88 21 70	Nej	• Sådan har det altid været.
Pensionatet i Hornbæk Per Bjørns Vej 20A, 3100 Hornbæk Tlf. 25 51 23 51	Nej til store dyr. Kun fugle og fisk.	• Tillod alle dyr indtil for et år siden. • Valgte forbud, da det skabte for mange problemer beboerne imellem. Ingen problemer ift. personalet dog.
Blå korshjemmet Fredshavn Sønderhedevej 7 6623 Vorbasse TLF: 75 33 35v04	Ja	• Gode erfaringer. • Godt for beboerne • Skaber glæde og ansvar • Noget at bygge videre på
Ladegården Marienborgvej 9b 8900 Randers TLF : 89 15 73 30	Nej	• Men 1 beboer har akvarium, 1 har fugl og man har en fælles ude kat. • Fysiske rammer • Beboernes funktionsniveau • Etiske dilemmaer • MEN anerkender at det kan skabe glæde blandt beboerne og bruges som et pædagogiks redskab.
Røde Kors Natherberg Kettegård Alle 14 a st tv Hvidovre TLF: 36 48 50 03 (Kun for kvinder)	Nej	• Sådan har det altid været • Det fysiske rammer (minus enkeltværelser)
Herberget i Hillerødsgade Hillerødsgade 62-62 2200 København N	Ja	• Mulighed for at medtage hund efter nærmere aftale.

Bilag 2:

Har du lyst til at snakke om dit kæledyr?

Jeg hedder Stine, er studerende og ved at skrive speciale på kandidatuddannelsen i socialt arbejde.

Jeg interesserer mig for hjemløse/husvilde og forholdet til kæledyr. Jeg vil derfor gerne tale med dig om dit dyr og dine erfaringer med at søge hjælp i det offentlige, når du har et dyr.

Jeg kommer på besøg torsdag og fredag her i Cafeen, så hiv endelig fat i mig, når jeg er her, eller giv besked til personalet, hvis du har lyst til at snakke.

Med venlig hilsen

Stine Juul Larsen

sjla10@student.aau.dk

